

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Ivana Milavec

Socialno delo v romski skupnosti
Študija primera

Magistrsko delo

Ljubljana, 2021

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Ivana Milavec

Socialno delo v romski skupnosti
Študija primera

Magistrsko delo

Študijski program: Socialno delo z družino

Mentor: prof. dr. Srečo Dragoš

Ljubljana, 2021

Zahvala

Zahvaljujem se sodelovalnemu timu sodelavk na Centru za socialno delo Osrednja Slovenija – zahod, enota Kočevje, predstavnikom Občine Kočevje, predstavnicam Ljudske univerze Kočevje in pomembnim drugim, s katerimi soustvarjamo želene izide. Iz preteklih izkušenj z majhnimi koraki k želenim izidom za jutri.

Socialno delo v skupnosti.

Hvala, ker ste.

»Nihče se ne more spustiti v svoj pekel sam.

Nihče ne more priti na svetlo sam.

Nihče se ne nauči govoriti sam.«

(Rebula, 2011)

Socialno delo v romski skupnosti, študija primera
Povzetek magistrskega dela:

V magistrskem delu želim prikazati soodvisnost okolja, skupnosti, v kateri otrok odrasča, s stopnjo odpornosti posameznika, ki jo ta pridobi v procesu navezovanja na pomembnega drugega v času odraščanja.

Predstavljam primere dobre prakse na področju občine Kočevje, rojevanje medinstitucionalnega sodelovalnega odnosa s posameznikom in romsko skupnostjo ter proces psihosocialne pomoči v okviru storitve pomoč družini za dom, v katerem vodimo in krepimo vire moči posameznice in družine, da bi zmogla spremembo, ki bo omogočila znanje za ravnanje in bo sprejemala odločitve, ki jo bodo pripeljale k želenim izidom.

Primeri dobre prakse socialnega dela v skupnosti pričajo o tem, da je podpora skupnosti ključnega pomena za ponovno pridobitev občutka varnosti in odpornosti, ki posamezniku omogočita vire moči za spremembo k želenim izidom, za zdrav telesni in duševni razvoj ter posledično za osebno rast.

Ključne besede: otrok, romska skupnost, sodelovalni odnos, želeni izid, pomoč družini za dom.

Social work in the Roma community, Case study
Masters Thesis Abstract:

In my master's thesis I want to show the interdependence of the environment or the community in which a child is raised with the level of resistance of an individual which they acquire in the process of connecting to important persons while growing up.

I present examples of good practice in the Municipality of Kočevje, the birth of inter-institutional cooperation with the individual and the Roma community, and the process of psychosocial assistance within the home help services in which we lead and strengthen the individual's sources of power so she would be able to endure the change which will enable her to gain knowledge to act and make decisions in favour of the desired outcome.

The examples of good social work practice in the community show that community support is crucial for regaining a sense of safety and resistance. The support provides an individual with resources to change for the desired outcomes, for healthy physical and mental development and consequently for personal growth.

Key words: child, Roma community, cooperative relationship, desired outcome, helping the family for home.

Predgovor

»Vsakdo ima pravico do življenjske ravni, ki njemu in njegovi družini omogoča zdravje in blaginjo, vključno s hrano, obleko, bivališčem, zdravstveno oskrbo in potrebnimi socialnimi storitvami ter pravico do varnosti v primeru brezposelnosti, bolezni, invalidnosti, vdovstva, starosti ali druge nezmožnosti pridobivanja sredstev za preživljanje zaradi okoliščin, neodvisnih od njegove volje.«
(Varuh človekovih pravic, 2018)

Kljub ustavi, krovnim zakonom v Republiki Sloveniji, mnogim organizacijam in posameznikom, ki soustvarjamo rešitve na področju romskega vprašanja, so spremembe k želenim izidom redke oziroma se dogajajo počasi. Temu botruje dejstvo, da v večini skupnosti še vedno ni poskrbljeno za zagotovitev osnovnih človekovih potreb, ki naj bi jih država zagotovila svojemu državljanu.

Pripadniki romske skupnosti v občini Kočevje kot tudi drugod po Sloveniji živijo v naseljih z neurejeno infrastrukturo, torej osnovne potrebe za življenje posameznika v skupnosti za vsakdan niso zadovoljene.

V zadnjem času je občina pričela z urejanjem osnovne infrastrukture, torej z napeljavo elektrike, vode, z odvozom smeti, pričela je s postopki parcelacije, pripadnik romske skupnosti ima možnost mesečnega odplačila najemnine za zemljišče, na katerem stoji hiša, v kateri prebivajo pripadniki romske skupnosti in v bodočnosti možnost odkupa zemljišča. Redno plačujejo mesečne položnice s pomočjo izplačil denarne socialne pomoči v funkcionalni obliki, kar je dosežek sodelovalnega odnosa med pripadniki romske skupnosti, centrom za socialno delo in Občino Kočevje.

Majhni koraki, kot praksa kaže, spodbudijo ljudi, da si pridobijo drugačen odnos do osebne lastnine ter prevzamejo odgovornost za svoje življenje in svojo družino.

Problem zaposlovanja pripadnikov romske skupnosti še vedno predstavlja stereotipna obravnava posameznika in skupine. Delodajalci imajo po pripovedovanju posameznikov odklonilen odnos do Romov, češ da so nedisciplinirani, velikokrat na bolniškem dopustu ali odsotni zaradi sezonskih opravil. Predvidevam, da zaposlovanju Romov botruje tudi diskriminacija pripadnikov romske skupnosti na delovnem mestu zaradi stereotipov, prav tako bi bilo za pričakovati, da bi delodajalec vložil več truda pri usposabljanju za delo, saj bi na ta način opolnomočili posameznika. Dobil bi občutek sprejetosti, pripadnosti, varnosti.

Za vsakdanje življenje v romskem naselju bi bila dobrodošla pridobitev prostora za igro, vrtičke in nadalje kakšen projekt, ki bi omogočal možnost zaposlitve pripadnikov romske skupnosti v naravi, pomoč pri delu v gozdu, urejanje travnatih in cvetličnih površin, pomoč pri delih, ki jih želijo in zmorejo opravljati.

Neurejena infrastruktura, nezaposlenost, preživljanje s socialnimi transferji pripadnikom romske skupnosti onemogočajo zadovoljitev osnovnih življenjskih potreb, ki so osnova za to, da bi poskrbeli za potrebo po varnosti, po ljubezni, pripadnosti in drugih potrebah posameznika v sodobni družbi, v današnjem času in prostoru.

Kljub temu da vladne in nevladne organizacije na tem prostoru izvajajo različne projekte, se le-teh pripadniki romskih skupnosti ne udeležujejo ali pa se jih udeležujejo le maloštevilni. Socialno delo in drugi viri pomoči se le redko izvajajo v romski skupnosti.

Na podlagi dobrih primerov prakse v drugih občinah v Sloveniji kot na podlagi osebnih izkušenj iz preteklih let na področju strokovnega dela s pripadniki romske skupnosti v občinah Črnomelj in Metlika trdim, da kontinuirano socialno delo v skupnosti, tako individualno kot skupinsko, pomembno vpliva na motiviranost pripadnikov romske skupnosti k reševanju lastne življenjske situacije kot tudi na izboljšanje življenjskih razmer v samem romskem naselju.

Zaradi nizke samopodobe in nepoznavanja institucij ter funkcionalne nepismenosti ljudje neradi zapuščajo romsko naselje in se udeležujejo različnih dejavnosti izven naselja, saj se zavedajo lastnega neznanja, ki se ga sramujejo. Z motivacijskimi delavnicami in učno pomočjo za romske otroke terenski delavec v romskem naselju z znanjem za ravnanje v sodelovalnem odnosu spodbudi matično družino k sodelovanju in spremljanju aktivnosti posameznega otroka ter lastno pripravljenost k pridobivanju novih znanj.

Vsi potrebujemo občutek sprejetosti, tako v matični družini kot v okolju, kjer bivamo, da bi lahko ponotranjili in razvili spretnosti in veščine za vsakdanje življenje v naši družbi.

S pomočjo neformalnega druženja z družinami v naselju in z izvedbo različnih delavnic prinese izvajalec v matično družino znanje za ravnanje in socialne veščine, kar posledično privede do pozitivnih sprememb v odnosih med družinskimi člani matične družine in med pripadniki romske skupnosti. Neformalno druženje omogoča povezovanje med pripadniki romske skupnosti, izmenjevanje različnih informacij in medsebojno podporo k dialogu, kar pripomore k sožitju med družinami v določenem naselju.

S pomočjo neformalnega druženja otroci pridobivajo sporočila sprejetosti, samopotrditve, empatije in sodelovanja. Ovrednotiti je treba otroka in njegovo ustvarjalnost, da bi ta pridobil pozitivno samopodobo.

Izredno se mi zdi pomembna postavitev učne baze v vseh romskih naseljih na področju občine Kočevje, torej postavitev inkubatorja v statični ali mobilni obliki, podobno kot so to potujoče knjižnice, ki bi bil opremljen z različnimi učnimi pripomočki in igračami. Dejavnosti bi se izvajale skozi teden, z različnimi vsebinami, da bi si ljudje lahko pridobili znanje za

ravnanje za vsakdanje življenje. Da bi otroci dobili pomoč pri šolskih obveznostih in da bi dobili pravico do prostora za učenje in igro.

Pripadniki romske skupnosti zaradi nizke samopodobe, nepismenosti, slabih lastnih izkušenj ne prihajajo radi po pomoč v različne institucije, ki nudijo podporo pri reševanju različnih življenjskih stisk, v katerih se najde posameznik ali družina.

Mi smo tisti, ki pridemo k njim.

V letih dela z ljudmi v skupnosti opažam, da jim mogoče ni vedno ponujena pomoč v smislu, da bi jim predstavili stvari v jeziku, katerega bi razumeli, in jim ponudili storitve, opravljanje poklica, katerega dejansko zmorejo. Prav tako nimajo izkušnje osebne lastnine in odgovornosti do drugega v skupnosti kot takšni, saj so večinoma izločeni.

Torej, kako lahko sprejmeš sebe, če si izločen s strani skupnosti?

Pripadniki romske skupnosti večinoma živijo s pomočjo socialnih transferjev, otroškega dodatka in s pomočjo redne denarne socialne pomoči, a pojav revščine vpliva na to, da nimajo znanja za ravnanje z denarjem. Nimajo pridobljenih socialnih veščin, kar je prav tako posledica revščine.

Trdim, da si pripadniki romske skupnosti želijo podporo strokovnih delavk, ki bodo odgovorne zaveznice v procesu soustvarjanja zelenih izidov, kar pomeni, da bodo pripadnika romske skupnosti obravnavale kot sogovornika, mu dale prostor in čas, da lahko izrazi svoje želje in cilje. Vsak od nas si želi sprememb, ki bodo pomembno vplivale na njihovo vsakdanje življenje. Naloga pomembnih akterjev, odgovornih zaveznikov v procesu reševanja romskega vprašanja je, da v sodelovalnem procesu podprejo majhne korake in iščejo možne spremembe skupaj s pripadniki skupnosti. Pripadniki romske skupnosti želijo spremembo, le ne vejo, kaj ta sprememba je, namreč ko zanese vprašanje k željam, upom, se odgovor prevečkrat glasi: »Ne vem.«

Nimajo pridobljenih veščin, kako priti do zelenih ciljev v okviru družinskega sistema, sistema skupnosti in navsezadnje na ravni države.

Vsebina

1	Teoretični uvod.....	1
1.1	Soustvarjanje v romski skupnosti	2
1.2	Vpliv revščine na odnos do sebe, pomembnega drugega in skupnosti.....	7
2	Problem.....	12
2.1	Raziskovalna vprašanja	12
2.2	Opis metodologije.....	13
3	Družinska zgodba	14
4	Analiza podatkov dnevniških zapisov – izvirni delovni projekt pomoči	17
4.1	Uvodni razgovor, želje, cilji glede najinega sodelovanja	17
4.2	Kodiranje podatkov	18
4.2.1	Instrumentalna definicija problema.....	18
4.2.2	Perspektiva moči	19
4.2.3	Etika udeležnosti.....	20
4.2.4	Delo z družino na prvi in drugi ravni	20
5	RAZPRAVA.....	22
5.1	Prvi stik z družino, dogovor o sodelovanju, instrumentalna definicija problema	22
5.2	Starša.....	22
5.3	Sogovornica	26
5.4	Otrok.....	27
6	Krepitev odpornosti družine	30
6.1	Podpora v procesu varnega navezovanja sogovornice z otrokom	31
6.2	Podpora sogovornici v procesu zdravljenja otroka.....	32
6.3	Podpora sogovornici pri varstvu in vzgoji otroka, motivacija za razvijanje otrokovih govornih in motoričnih sposobnosti ter pridobitev oblačil in obutve ...	32
6.4	Delo na drugi ravni s sogovornico – stik s seboj in stik z otrokom.....	33
6.5	Ponovna vzpostavitev vezi otroka s starši v okviru stikov pod nadzorom	36
6.6	Perspektiva moči.....	38
6.7	Etika udeležnosti	40
6.8	Socialno-delovni odnos in doseženi cilji v procesu podpore in pomoči	41
7	Kronologija iddp.....	45
8	Sklepi.....	47
9	Literatura	50
10	Priloge.....	52
10.1	Priloga A: Dnevniški zapis	52

1 Teoretični uvod

Podatki o prisotnosti pripadnikov romske skupnosti pričajo o njihovi prisotnosti na slovenskem prostoru od 14. stoletja dalje. Ljudstvo je živelo nomadsko življenje, dokler se niso pričeli stalno naseljevati približno od 17. stoletja dalje (Zupančič, 2014). Kljub temu da so stoletja prisotni v naši družbi, jih ta nikoli ni sprejela oziroma ni imela znanja za ravnanje z ljudmi z drugačnim načinom življenja od večinske populacije. Romi so bili vedno preganjani na celotnem evropskem prostoru.

Položaj Romov se je v času osamosvojitve Republike Slovenije poslabšal zaradi ekonomskih sprememb in globalizacije. Pred tem obdobjem je bilo veliko pripadnikov romske skupnosti zaposlenih v industriji (Zaviršek idr., 2019).

Sprememba zakonodaje na področju socialnih transferjev je njihov položaj izboljšala, v smislu zagotavljanja osnovnega minimalnega dohodka, še vedno pa živijo v naseljih z neurejeno infrastrukturo, v prostorih, ki ne zagotavljajo osnovne varnosti bivanja, z mankom socialnih veščin za življenje v skupnosti, za uspešno integriranost v neki družbi.

Pripadniki romske skupnosti nas naslavljajo s 'civilni'. Razmišljam, kaj nam sporočajo oziroma kako nas vidijo, kdo smo za njih večinsko prebivalstvo glede na izkušnje iz preteklosti.

Izraz 'civil' si interpretiram kot definicijo 'uradnika', nekoga, ki ima moč, nekoga, ki kaznuje, sodi. Stoletja preganjanja in posledično izolacije od večinskega prebivalstva so pri populaciji povzročile kolektivno travmo, ki se kaže v odnosu pripadnikov romske skupnosti do sebe, partnerja, skupnosti in države.

Različni projekti, ki črpajo finančna sredstva in fond Evropske unije, pomembno prispevajo k urejanju romskih naselij, prav tako je vedno bolj možen dialog večinskega prebivalstva z romsko skupnostjo, kjer kot ključni akterji nastopajo posamezniki, pripadniki večinskega prebivalstva, različne vladne in nevladne organizacije. Vpliv na to imajo različni akterji nevladnih organizacij, ki opozarjajo na želene izide na področju romskega vprašanja.

Romska naselja počasi postajajo vasi. Dogaja se infrastruktura, legalizacija bivališč, gradi se vodovod, kanalizacija, pločniki, javna razsvetljava (Zupančič, 2014).

»Posebej je treba poudariti pomen aktivne participacije Romov v modernizacijskih procesih. Če te ni, je dolgoročnost sanacijskih in planskih ukrepov zelo vprašljiva. Poleg tega je aktivna udeležba v omenjenih procesih nujna tudi zaradi večje identifikacije bodočih uporabnikov z investicijami in njihovim ožjim in širšim pomenom. Za participacijo se šteje tudi vključitev Romov v različne čistilne in olepševalne akcije, katerih cilj je boljši videz in tudi bolj zdrave razmere v naseljih. Ključna je vzgoja odgovornosti za estetiko prostora, red in

urejenost in tudi spoštovanje tuje lastnine, javne in zasebne« (Zupančič, str. 172). Kar pomeni vzpostavitev dobrega odnosa, partnerstva in prevzemanje odgovornosti za lastna dejanja s strani romske skupnosti kot tudi s strani večinskega prebivalstva.

1.1 Soustvarjanje v romski skupnosti

1. »S socialnim delom, ki sega iz družine, v skupnosti lažje dosežemo ljudi. O pomembnem vidiku učinkovitih projektov pomoči v socialnem delu, ki segajo iz družine v skupnost, pišeta N. Boyd-Franklin in B. Hafer Bry (2000). Avtorici predstavljata pristop dela z družinami, v katerem zagovarjata stališče, da je treba za dosego želenih ciljev sodelovati ne le z družinami, ampak tudi z zunanjimi sistemi, ki vplivajo na družine (šole, sodišča, zdravstvene službe, prijateljske skupine ipd.). Njun interes za delo na domu družine, v šoli in skupnosti izvira iz želje, da bi dosegli posameznike. Izhajata s stališča, da ljudje imajo moč za dosego pomembnih sprememb v svojih družinah, a pogosto ne pridejo na srečanja v ustanove, kot so npr. šole, klinike. Tudi J. Wise (2005, str. 84) piše o tem, da družine pogosto omahujejo, da bi pristopile po pomoč k ustanovam, ki jih lahko doživljajo kot zastrašujoče, in vidi vlogo socialne delavke v tem, da prispeva k temu, da se ljudje spoznajo z ustanovami, in deluje kot neke vrste most med družinami in ustanovami; tako se verjetnost črpanja virov iz skupnosti poveča. A samo spoznati ljudi z ustanovami ni dovolj, tudi biti most med ljudmi in ustanovami ne. Znova poudarjava, da vlogo socialne delavke vidiva v aktivnem vodenju IDPP, v katerem vsi sodelujoči soustvarjajo želene izide in se podpirajo pri uresničevanju dogovorjenih korakov« (Mešl in Kodele, 2016, str. 49).

Romsko vprašanje mi od nekdaj predstavlja izziv, predvsem vprašanje, s katerim se ukvarjamo mnogi udeleženci v iskanju dobrih rešitev na tem področju.

Kako to, da v mreži številnih nevladnih organizacij, društev, vladnih organizacij, različnih izobraževanj, projektov, ki se dotikajo romske skupnosti, ljudje tako počasi spreminjajo način življenja, odnos do sebe, družine, soseda. Vsak od nas globoko v sebi pa ve, da bo človek, ki nima zagotovljenih osnovnih življenjskih potreb, potrebe po varnem prostoru, vodi, elektriki, toploti, hrani, primerni zdravstveni oskrbi, osebni higieni, težko zadovoljil ostale potrebe, saj človek potrebuje vso življenjsko energijo, le da preživi.

Verjamem, da bo urejena infrastruktura v romskem naselju, ki bo omogočila pripadnikom romske skupnosti zadovoljitev osnovnih življenjskih potreb, doprinesla preobrat v odnosu do sebe, drugega, do osebne lastnine in do lastnine drugega.

Na Kočevskem, kjer trenutno živim in delam, se dogajajo intenzivne spremembe na področju romskega vprašanja, interdisciplinarno delo, katerega vlečni konj je Občina Kočevje, tako na politični kot na ravni celotne skupnosti.

Občina je pričela s parcelacijo, pripadniki romske skupnosti pa s pomočjo redne denarne socialne pomoči mesečno plačujejo najemnino za zemljišče, na katerih imajo postavljeno bivalno enoto. V prihodnosti naj bi jim bilo ponujena možnost odkupa zemljišča.

Učijo se odnosa do osebne lastnine in lastnine drugega. Urejajo si vrtove, cenijo lastnino in z njo pričenjajo spoštljivo ravnati.

Verjamem, da bi vzporedno z urejanjem parcelacije bilo dobrodošlo tudi intenzivno delo v romski skupnosti celotne mreže organizacij s področja vzgoje, zdravstva, socialnega varstva in drugih pomembnih deležnikov, ki bi v tem pomembnem obdobju sprememb nudili podporo romskim družinam in posameznikom. Na področju romskega vprašanja deluje razvejana mreža vladnih in nevladnih organizacij, a premalo vstopamo v romsko skupnost, premalo smo sodelovalni.

Da bi podkrepila razmišljanje, predstavljam primere soustvarjanja med romsko skupnostjo in večinskim prebivalstvom v občini Kočevje.

Navajam zapis predstavnika Občine Kočevje Tima Osmaka, višjega svetovalca za romsko problematiko in druge ranljive skupine: »Na elektronski naslov ste mi poslali prošnjo za kratko predstavitev primera dobre prakse s predstavniki romske skupnosti v Občini Kočevje. Seveda je bilo samih momentov, ki so bili bolj ali manj ključni za pozitivno spremembo v komunikaciji, več. Ne morem pa mimo dejstva, da mi je bil pri samem začetku dela z Romi v veliko pomoč romski svetnik g. Marjan Hudorovič, s katerim sva tudi danes vsaj enkrat tedensko v navezi. Dotaknil se bom nekaj ključnih primerov dobre prakse pri mojem delu z romsko skupnostjo.

V občini Kočevje po naši oceni prebiva približno devetsto (900) pripadnikov omenjene manjšine. Večina njih je naseljenih v petih (5) romskih naseljih (Griček pri Željnah, Željne, Trata, Mestni log, Marof in Stari log). Žal lahko rečemo, da je sistem pripeljal Rome do te točke, kjer so sedaj. Zaradi vseh ponujenih možnosti »izkoriščanja« sistema in posledično adaptacije na takšen način življenja je prišlo do trka med njimi in večinskim prebivalstvom v okolju. Iz tega razloga se je treba resno lotiti reševanja tega problema na vseh področjih in kakor se le da zabrisati mejo med Romi in Neromi ter omogočiti normalno sobivanje.

Kljub naši državni ustavi, krovnim zakonom, uredbam v RS, mnogim vladnim (Urad za narodnosti ...), nevladnim organizacijam in posameznikom, ki se »ukvarjajo« z romskimi vprašanji, lahko z gotovostjo trdimo, da položaj romske skupnosti v zares najboljših pogledih v družbi stagnira (Murska Sobota). Lahko pa bi prej rekli, da žal drugod zelo nazaduje.

Temu botrujejo dejstva, da vse takšne in drugačne organizacije in posamezniki ne poskrbijo za zagotovitev osnovnih človekovih potreb manjšine, ampak sredstva nesorazmerno razporejajo na razna področja, za katera je evidentno, da ne prinašajo želenih učinkov (dragi projekti, akcijski načrti, strategije, mehke vsebine ...). Teh sredstev pa ni malo!

Še vedno nekateri pripadniki romske skupnosti v občini Kočevje živijo v naseljih z neurejeno osnovno komunalno infrastrukturo in jim tako osnovne potrebe vsakdan niso zadovoljene. Vedno se nam poraja vprašanje, zakaj si sami niso kaj naredili za boljše življenje. Odgovor je preprost, nikoli jih ni nihče naučil osnovnih vrednot do lastnine, saj živijo na zemlji oz. zemljišču, ki ni njihovo, in v lastni režiji zgrajenimi alternativnimi objekti brez kakršnegakoli soglasja ali dovoljenja. In tako zaradi zgoraj naštetih dejstev pri njih še vedno ostaja nekak grenak priokus (čeprav se delajo navzven močne), saj živijo v nekakšnem strahu in upanju, da jim pristojne državne institucije ne porušijo še tega. Z multidisciplinarnimi timi, ki jih je občina ustanovila, smo prišli do primera dobre prakse, kjer smo vsem Romom ponudili v najem zemljišče, kjer živijo, ter jim dovolili, da si na tem mestu uredijo bivališče (enostavni objekt), za katerega zakonsko ne potrebujejo gradbenega dovoljenja. Kljub temu da niso lastniki zemljišča, se je pokazalo, da za najeto zemljišče dosti bolje skrbijo in z veseljem urejajo tako objekte kot okolico. V nadaljevanju smo s skupno akcijo zagotovili primerno in varno dobavo električne energije vsakemu odjemalcu. Gre za pionirski način odjemnih mest, ki jih je financirala Občina. Vsa dodatna soglasja in napeljava do njihovih bivališč pa je bila financirana iz lastnih virov tam živečih pripadnikov romske manjšine (izredne pomoči, lastni prihranki ...).

Problem zaposlovanja pripadnikov romske skupnosti sam delim na tri skupine. Prva skupina je stereotipna predstava in obravnava posameznika in skupine. Delodajalci imajo odklonilni odnos do Romov, češ da so nedisciplinirani, velikokrat na bolniškem staležu, da kradejo, velika naj bi bila odsotnost na delu ... Zaradi takšnega pogleda delodajalcev na Rome so si tudi oni sami ustvarili stereotipno mnenje in mišljenje, da Romov noben ne mara in jih noče zaposliti.

Druga skupina Romov je ta, ki s takšnim ali drugačnim delom (nelegalni posli) in z visokimi denarnimi pomočmi živijo dobro življenje in se jim z njihovim preprostim matematičnim izračunom dejansko ne splača delati, saj bi bil mesečni dohodek dosti manjši kot na način, ki ga uživajo sedaj.

Tretja skupina Romov pa so Romi, ki bi se (mogoče) dejansko tudi zaposlili, a zaradi neplačanih kaznih in visokih bremenitev njihovega računa (neplačane položnice, kazni, otroške preživnine ...) se jim delo ne izplača, saj bi jim tako bremenili račun in bi bilo nakazilo zelo nizko.

Poleg vsega naštetega so prejemniki DSP stimulirani tudi na drugih področjih, kot so subvencije najemnin (do 80 %), brezplačni obroki, izredne pomoči ..., kar je še dodaten razlog za uživanje ponujenega zdajšnjega življenja.

Za ustrezno integracijo v okolje je nujno potrebna socializacija, učenje slovenskega jezika in kultura. Za to pa je nujno potrebna predšolska vzgoja, ki je temelj za vključitev v ostale izobraževalne ustanove. Ker smo se na Občini dobro zavedali tega problema, smo s predstavniki Vrtca Kočevje že v letu 2019 pričeli z aktivnimi delavnicami v romskih naseljih. Delo omenjenega projekta ni bila le igra z romskimi otroki v njihovem bivalnem okolju. Za izvedbo delavnic je bilo veliko pripravljalnega dela, veliko sprotnega prilagajanja, dela s predšolskimi otroki in tistimi, ki so že v šoli. Ne smemo pozabiti sodelovanja s starši, ki so naša vstopna točka do otrok, katere želimo vključiti v vrtec in vzgojno-izobraževalni sistem. Dobro prakso na tem področju kažejo številke, in sicer do konca leta 2019 smo v vrtec vpisali 5 romskih otrok, v letu 2020 pa kar 26 romskih otrok. Kot na ostalih področjih so se tudi na tem področju pokazala dejstva, da pričakovanj ne bomo dosegli le z občasnimi delavnicami v naselju, ampak je delavnice potrebno izvajati kontinuirano, vztrajno, daljše časovno obdobje, z ustreznimi materialnimi in prostorskimi pogoji ter posledično finančnimi sredstvi.

Moje osebno mnenje je tudi, da bi moral vsaj center za socialno delo oblikovati tim terenskih socialnih delavk (kadrovska podhranjenost CSD-jev, kjer živi manjšinsko prebivalstvo), ki bi kontinuirano delovale v romskih naseljih in tako vzpodbujale družine k sodelovanju in vključevanju v delavnice. S tem bi dosegli, da bi njihovi otroci pokazali lastno pripravljenost k pridobivanju novih nujno potrebnih znanj in tako posledično pridobili občutek sprejetosti, tako v svoji družini kot v okolju, kjer bivamo. S tem kontinuiranim »druženjem« z družinami v naselju ta terenski delavec prinese (hote ali nehote) v družino nujno potrebno znanje za ustrezno ravnanje in socialne veščine, kar bo posledično privedlo do željenih pozitivnih sprememb v odnosih med družinskimi člani, pripadniki romske skupnosti in nenazadnje odnosi do večinskega prebivalstva. Nadaljnje bi s tem delom dosegli dogovore o aktivnem reševanju zaposlovanja (kjer bi morali imeti že vnaprej pripravljene ustrezne zaposlitve). Z raznimi strokovnimi delavci bi nato izvajali delavnice predstavitve dela (OŠ, vrtec, komunala), kasneje pa bi jih postopoma vključevali v same postopke delovnega procesa.

Ker sam prepoznavam oz. kategoriziram štiri področja, ki so najbolj kritična glede romskih vprašanj in jih nekako glede na zgoraj napisano delim na bivanjsko problematiko, zaposlovanje, izobraževanje in kriminaliteta. Slednja lahko rečemo, da je sklenjen krog vseh nastalih anomalij v prvih treh področjih.

Ker lahko že sedaj govorimo o več izgubljenih generacijah, bi bilo vse zgoraj naštetu potrebno izvajati že včeraj, saj so vsi postopki dolgotrajni, a bi nam na dolgi rok prinesli željene učinke.«

Uspešno soustvarjanje zelenih izidov v skupnosti podkrepi ga. Melita Oražem, vodja organizacijske enote Ljudske univerze Kočevje, v zapisu, ki je bil objavljen tudi v lokalnem časopisu Kočevske (Oražem, 2017): »Ljudska univerza Kočevje je partner v projektu Svetovanje in vrednotenje znanja zaposlenih 2016–2022, v okviru katerega poteka brezplačna storitev svetovanja zaposlenim osebam. Projekt sofinancirata Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport in Evropski socialni sklad. Svetovanci lahko pridobijo informacije o možnostih izobraževanja in učenja v regiji in s tem višjo motivacijo za nadaljnje aktivnosti, bolj jasn cilj (kaj si želijo na osebnem, poklicnem nivoju), pomoč pri vrednotenju neformalno pridobljenih znanj in podporo pri realizaciji zadanih ciljev. V postopek svetovanja se je vključila tudi Suzana Grm, ki je na Ljudski univerzi preko javnih del v pomoč pri socializaciji Romov. Poleg tega da pogosto obiskuje romska naselja, da bi se čim bolj približala potencialnim udeležencem raznih izobraževalnih programov za Rome, veliko dela tudi v pisarni, za računalnikom. Da bi si olajšala to delo, se je po nasvetu svetovalke udeležila 60-urnega programa Računalniška pismenost za odrasle (RPO), ki je spomladi letos potekal v sklopu projekta Pridobivanje temeljnih in poklicnih kompetenc 2016–2019. Program je uspešno zaključila in pridobljena znanja oziroma veščine tudi redno uporablja. Skupaj z ostalimi zaposlenimi na Ljudski univerzi se je udeležila tudi delavnice za izboljšanje komunikacije na delovnem mestu.

Suzana je primer dobre prakse, je Rominja, ki je pri svojih dobrih štiridesetih letih prvič zaposlena in se pri svojem delu dobro znajde. Prilagoditi se zna tako pripadnikom romske skupnosti kot potrebam delovnega mesta. Ob dejstvu, da se vsakodnevno srečuje z različnimi barierami, ki jih je primorana premostiti, predstavlja most med romsko skupnostjo in izobraževalno ustanovo na Kočevskem.«

Povzetek aktivnosti, ki jih izvaja Ljudska univerza Kočevje, priča o primerih dobre prakse sodelovanja LU Kočevje (Andreja Vlašič Bižal, Ljudska univerza Kočevje, elektronska pošta, 13. 4. 2021):

- »14-dnevna pripravljalnica za osnovno šolo; romskim otrokom smo na ta način približali šolo, predstavili prostore, učitelje, barve, pomen stanja v vrsti, osebno higieno – skratka skušali smo jim čim bolj omiliti prvi šolski dan in predstaviti šolo tako, da bi bila integracija za njih čim lažja.
- Preživljanje aktivnih počitnic v romskem naselju; vzpostavljanje odnosa v njihovem okolju, branje zgodbic in učenje skozi igro, prilaganje njihovem načinu življenja, z

namenom približanja snovi in razumevanja učenja in branja kot nekaj zabavnega; na ta način smo dosegli tudi širšo populacijo otrok, saj jim je bilo zanimivo, novo in spodbudno ...

- Tečaj nogometa za romske otroke; veliko je bilo zanimanja za nogomet in med otroki zelo dober odziv, ponovno smo se jim na ta način približali in ustvarili vez/odnos.
- Aktivnosti za romske ženske; plesne delavnice, spoprijemanje s stresom, krepitev samopodobe, kuharske delavnice, osnove komunikacije ...
- Izpopolnjevanje CPP
- Motivacijske aktivnosti: predstavitev izobraževalnih in poklicnih zmožnosti, predstavitev svetovalnega središča ...
- Zdrav življenjski slog; gibanje, zdrava prehrana, spoprijemanje s stresom ...
- Osnove računalništva

Primer zelo dobrega in uspešnega sodelovanja med institucijami pa je bil izveden junija 2020, ko smo se lotili urejanja zbiranja odpadkov v romskih naseljih in postavljanja zabojnikov za embalažo in mešane odpadke, ter odstranitev velikih kontejnerjev. Pri projektu smo sodelovali skupaj z:

- Komunala Kočevje
- Center za socialno delo Osrednja Slovenija – zahod, enota Kočevje
- Občina Kočevje

Projekt, ki se je začel kot čistilna akcija, je postal zelo uspešna praksa sodelovanja in enotnosti med različnimi državnimi in lokalnimi organi. Skupaj smo obiskali vsa romska naselja in vse bivalne enote ter vsem razložili nov način delovanja s komunalnimi odpadki. Z natančnim dogovorom vseh udeležениh (ob predvidevanju vseh možnih scenarijev in z dogovorjeno enotno komunikacijo z Romi) pred obiski v romskih naseljih smo tudi na kraju samem dosegli z vsemi posamezniki dogovor glede rednega plačevanja komunalnih odpadkov ter ravnanja z njimi.«

1.2 Vpliv revščine na odnos do sebe, pomembnega drugega in skupnosti

»Mnogi raziskovalci so opazili, da se življenjski slog revnih v določenih vidikih razlikuje od sloga drugih članov družbe. Opazili so tudi, da imajo življenjski slogi revnih v različnih družbah podobne značilnosti. Okoliščine revščine so si v različnih družbah v mnogih pogledih podobne. Podobne okoliščine in problemi vodijo k podobnim odzivanjem in ta odzivanja se lahko razvijejo v kulturo, to je priučeno, skupno in družbeno prenosljivo vedenje družbene

skupine« (Haralambos in Holborn, 2005, str. 157). Posledično se v skupnostih, kjer se večinsko prebivalstvo sooča z revščino, viša stopnja kriminalitete. Omenjena oblika vedenja postane razširjena, sprejeta v skupnosti, vedenjski vzorec prevzamejo otroci, postane način življenja za naslednjo generacijo. Revščina pomembno vpliva na pridobitev zaposlitve. Glede na to, da moški ne more preživljati družine, saj nima dohodkov, je v okviru družbenega konstrukta moškosti negativno ovrednoten. Posledično se poslužuje destruktivnih načinov pridobitve lastne vrednosti, poda se v izvrševanje kriminalnih dejanj (Haralambos in Holborn, 2005).

Vsak otrok, ki se rodi, se mora naučiti živeti v kulturi svoje družbe, v kulturi, v kateri se rodi. Da bi družba lahko obstajala, se oblikujejo pravila, norme za vse njene člane. Torej kultura je naučena in skupna (Haralambos in Holborn, 2005).

Člani družbe, ki so uspešno integrirani, doživljajo lastno kulturo kot nekaj samoumevnega. Drugače je z marginalnimi skupinami, ki razvijejo mehanizme preživetja, da preživijo v kulturi, ki jih ne sprejema, v kulturi, ki jim ni naklonjena.

V procesu socializacije se učimo lastne kulture. Socializacija poteka skozi naše celo življenje. Norme in pravila družbe se spreminjajo skozi čas in prostor. Kultura narekuje vedenje v določenih situacijah. Posameznik, pripadnik romske skupnosti odrašča večinoma v neurejenih bivalnih razmerah, nima lastnega prostora niti časa, kjer bi lahko razvil lastno identiteto, v družini, kjer je prisoten patriarhat. Starša sta velikokrat nepismena, mati v podrejenem položaju do tašče, moža. Družina je prejemnica redne denarne socialne pomoči, otroških dodatkov. Glede na to, da se pripadniki skupnosti zaradi lastnega neznanja in manka veščin za vsakdanje življenje sramujejo le tega, neradi vstopajo v mrežo pomoči. Tudi v primeru ko vstopijo, velikokrat doživljajo diskriminacijo. Ker so pripadniki romske skupnosti, ker nimajo znanja za ravnanje, ker so nepismeni. Ker nimajo zaposlitve.

Pripadniki romske skupnosti so ujeti v kulturi revščine, ki obvladuje generacije. Zaradi neukrepanja države v preteklosti so se utrjevali vzorci vedenja ljudi in mehanizmi preživetja v okolju, ki ne ponuja možnosti izbire. Da bi se zgodila sprememba v okolju, ki jo obvladuje kultura revščine, je potrebno veliko virov moči in potrpežljivosti v iskanju rešitev za željeni izid, torej sodelovanje romske skupnosti z večinskim prebivalstvom. Uvod v spremembo je, da ključni akterji na področju romskega vprašanja ponudijo pripadniku romske skupnosti možnost izbire, da izstopi iz kroga revščine, v smislu, da se mu ponudi pomoč za pridobitev veščin za vsakdanje življenje. V njegovem svetu, z njegovimi besedami. Da bi mi lahko razumeli njegov svet. In da bi oni razumeli naše besede.

Posameznik, ki ni sprejet v neki družini, družbi, se ne bo počutil varno, ne bo zaupal njenemu sistemu. Prav tako bo imel občutek, da večina ne zaupa njemu. Uporabil bo sredstva,

ki mu pripadajo na podlagi zakona, in živel na način, ki ga pozna. Težko bo prosil za pomoč, saj bo od večine čutil odklonilno vedenje.

»Pojem jaza se razvije iz interakcijskih procesov, saj je v veliki meri odsev reakcij drugih v odnosu do posameznika: od tod izhaja 'zrcalni jaz', ki ga je skoval Charles Cooley. Akterji se nagibajo k delovanju glede na svoj koncept jaza. Če jih torej stalno opredeljujejo kot zloglasne ali ugledne, hlapčevske ali vzvišene, bodo nagnjeni k temu, da vidijo sebe v tej luči in se bodo temu primerno vedli« (Haralambos in Holborn, 2005, str. 20).

O življenjskem slogu revnih oziroma z idejo kulture revščine se je ukvarjal Oscar Lewis, ki našteva naslednje elemente v vsakdanjem življenju posameznika in skupine, na katere vpliva revščina:

- na individualni ravni občutek marginalnosti, nemoči, manjvrednosti, malo sposobnosti za odlaganje ugodja in drugi negativni občutki;
- na ravni družine je značilno zapuščanje mater, otrok s strani moških, visok delež ločitev;
- na ravni skupnosti, manj udeleženi v skupnosti kot tudi v družini.

Revščina določene skupine postane kultura, ki se prenaša iz generacije v generacijo, otroci prevzemajo navade starejših, možnosti za spremembo so majhne (Haralambos in Holborn, 2005).

Motivacija posameznika je zadovoljitev osnovnih človekovih potreb. Osebni razvoj temelji na zadovoljeni prvi človekovi potrebi, to so zadovoljene naše fiziološke potrebe. Potreba po dihanju, hrani, vodi, spolnosti, spanju. Mnogi pripadniki romske skupnosti nimajo zagotovljenih osnovnih potreb. Še vedno ni urejene osnovne infrastrukture v naseljih, kanalizacije, vodovoda, električnega omrežja. Otroci se težko učijo v temi, v šoli so zasramovani, ker nimajo zagotovljene osebne higijene.

Višje na lestvici človekovih potreb predstavlja občutek varnosti, telesa, izobrazbe, virov, družine, zdravja, lastnine.

V romskem naselju velikokrat veljajo pravila, ki jih postavlja močnejši. Ta močnejši je ponavadi nekdo, ki posoja denar za oderuške obresti. Po njem se zgledujejo naslednje generacije. Namreč vsak od nas si želi biti samostojen, neodvisen. Kot v svetu zunaj naselja, tudi v njem prevladuje želja po viru instant zaslužka, ki bi omogočil varnost in blagostanje.

Otrok, pripadnikov romske skupnosti, se ne spodbuja k samostojnosti, v smislu, da bi bili slišani, da bi uživali otroštvo, da bi razvijali lastno sebstvo, svoje sposobnosti.

V družinah ni zagotovljena varnost otroku, prisoten je patriarhat, ženska je lastnina matične družine, kjer velikokrat skrbi za mlajše otroke. Ko se poroči, je lastnina moževe družine, glavno besedo ima velikokrat tašča.

Ključna za samostojno in neodvisno življenje posameznika v družbi je izobrazba.

Za to, da otrok, pripadnik romske skupnosti opravi dnevne šolske obveznosti skrbi mama. Romske ženske so večinoma nepismene. »Ena od poti k bolj samoumevnemu dokončanju osnovnošolskega, srednješolskega in visokošolskega izobraževanja Rominj in Romov je sposobnost branja in pisanja romskih mater, ki praviloma skrbijo za šolske obveznosti otrok. Ženske, ki ne znajo pisati in brati, ne morejo biti avtoriteta otrokom. Zato bi morale imeti možnost, da se vključijo v kontinuiran urnik branja in pisanja kadarkoli v življenju. Naloga strokovnih delavk, ki podpirajo otroke, je, da najprej podprejo njihove matere. Izobražene matere bodo pomemben zgled svojim otrokom. Slaba izobrazba povzroča večjo dovzetnost za različne manipulacije in posledično večjo ranljivost« (Zaviršek idr, 2019, str.51–52).

V družinah romske skupnosti veljajo pravila, ki onemogočajo spremembe. Tisti, ki se zaposli ali pridobi izobrazbo, se je prisiljen umakniti živeti med večinsko prebivalstvo ali pa ga skupnost izloči, kar velikokrat vpliva na to, da opusti zaposlitev ali šolanje.

Ogroženo je zdravje pripadnikov romske skupnosti. Živijo v slabih bivalnih razmerah, večina Romov ima težave z dihalni, duševnim zdravjem in drugimi boleznimi zaradi življenjskega sloga, ki jim ne omogoča varnosti.

Ko je človek na varnem, dovoli blizu. Takrat si želi druženja, prijatelja, družino, doživljati ljubezen. Redki so posamezniki in družine v romski skupnosti, ki imajo zagotovljene osnovne fiziološke potrebe in potrebo po varnosti, da bi lahko sprejeli blizu pomembnega drugega. Ker ne zaupajo.

Višje na lestevici človekovih potreb po Maslowu predstavljajo zaupanje, samozavest, vera vase, v pomembnega drugega. Spoštovanje drugega. Za vsakega od nas je pomembno v osebnem razvoju identitete, kako nas vidi okolica. Stoletna tradicija diskriminacije, preganjanja in revščine je pripadnikom romske skupnosti s strani ostalih družb pustila globoko travmo v kolektivnem nezavednem, kar posledično vpliva na to, da posameznik začuti, da ima varnost, prostor in čas za spremembo, tudi če jo dejansko ima. In navsezadnje uresničitev samega sebe. Naučena nemoč se prenaša iz generacije v generacijo, ljudje, kot da nimajo moči za spremembo.

Po nekaj letih izkušenj dela s pripadniki romske skupnosti se me vedno znova dotakne ranjenost ljudi. Intenzivno sta prisotni ne varna navezanost in neodpornost, ki otroku onemogočata, da bi sprejel odgovornost za svoje življenje in odrasel. Svet, v katerem živijo pripadniki romske skupnosti, gledam skozi ogledalo nedelujoče kapitalistične družbe, ki potrebuje marginalne skupine za potrjevanje lastne normalnosti.

Ko razmišljam o položaju otroka v slovenskem prostoru skozi prizmo različnih avtoric in avtorjev skozi zgodovino, lahko rečem, da je bil podoben položaju otroka v romski skupnosti.

V knjigi Alenke Puhar (2004) je predstavljena družina v 19. stoletju in odnosi v njej. Otrok je bil delovna sila, pomoč družini. Visoka je bila umrljivost dojenčkov zaradi slabe higiene, kravjega mleka slabe kakovosti. Otroci iz revnih družin so stari osem let odhajali od doma, postali hlapci in dekle. Delali so za kruh in mleko ter streho nad glavo.

Otrok ni imel pravice do lastnega telesa, duha. Prvotno je bil lastnina matične družine, nato oddan v večinoma dogovorjen zakon. Odnose v družini je pogojevalo osnovno preživetje, saj se je na prostoru tedanje Slovenije slovensko prebivalstvo večinoma preživljalo s kmetijstvom (Puhar, 2004). Zgodbe ljudi, ki jih je zbrala Milena Miklavčič v knjigi Ogenj, rit in kače niso za igrače, prav tako pričajo o revščini, nasilju, incestu v slovenskih družinah v obdobju 20. stoletja, ko se je slovensko prebivalstvo še vedno preživljalo s kmetovanjem, in v družbenem prostoru, kjer je še vedno osrednjo vlogo igrala Cerkev (Miklavčič, 2014).

Če razmišljam v smeri, koliko informacij, programov, možnosti za učenje, delavnic, svetovanj je v današnjem času v slovenskem prostoru namenjeno staršem večinskega prebivalstva, ki imajo vire moči, recimo znati poiskati pomoč, zmožnost komunikacije, splošno razgledanost, pa kljub temu starša ne poiščeta pomoči, da bi bila zaveznika, čustveno dostopna za svojega otroka, da bi otroku nudila varnost, da bi otrok bil prepoznan in sprejet, pa menim, da so starši, pripadniki romske skupnosti, bolj pripravljeni na spremembe, seveda če upoštevamo njihove rešitve in če so za nas, ki sodelujemo z njimi, v procesu pomoči k želenim izidom, strokovnjaki iz izkušenj.

Šele v 20. stoletju postaja družba naklonjena otroku. Tako kot je nov jezik socialnega dela, tako se zdi nova ozaveščenost o tem, da ima otrok pravico biti, da ima pravico do resničnosti, pravico do avtonomije in povezanosti.

Starš, pomembni drugi in skupnost so spodbujani k soustvarjanju veščin, k razvijanju odpornosti otroka za uspešno soočanje s problemi v vsakdanjem življenju. Da bi ta otrok znal veliko ponuditi sebi in družbi.

2 Problem

V magistrskem delu želim potrditi korelacijo med ne varno navezanostjo in revščino. Dejstvo, da ne varna navezanost in neodpornost otroku onemogoča, da bi sprejel odgovornost za svoje življenje in odrasel, kar je vseprisotno v svetu otrok, ki odraščajo v skupnosti, v kateri niso zagotovljene osnovne človekove potrebe po Maslowu.

Osnovne človekove potrebe niso zagotovljene zaradi revščine, ki je posledica socialne izključenosti na vseh ravneh človekovega delovanja pripadnika romske skupnosti in skupnosti kot takšne.

V magistrskem delu želim predstaviti primer dobre prakse s pomočjo študije primera in dokazati, kako pomembno vpliva revščina na ne varno navezanost otroka na starše in nadalje na sposobnost za ljubezen, sposobnost za pogajanje in sposobnost za konflikt. Naštete sposobnosti so pokazatelji pripravljenosti človeka na spremembe.

V okviru študije primera želim prikazati, da imajo zagotovljene osnovne življenjske potrebe, potrebe po varnem prostoru, vodi, elektriki, intimnem prostoru, ki so ključnega pomena za razvoj posameznika in družbe v odnosnem smislu.

Revščina, s katero se soočajo pripadniki romske skupnosti, negativno vpliva na to, da bi se posameznik odločil za spremembe, ki bi vplivale na njegov osebni razvoj in posledično na soustvarjanje zelenih izidov s partnerjem, otrokom, družino, s skupnostjo. Posledice življenja na robu družbe, nesprejetost posameznika, pripadnikov romske skupnosti kot takšne, povzročajo kolektivno travmo ljudi, posameznika, v kateri se ne morejo razviti varni odnosi, ki bi omogočili rast in razvoj, zaupanje vase in v pomembnega drugega.

Svet, v katerem živijo pripadniki romske skupnosti, gledam skozi ogledalo nedelujoče kapitalistične družbe, ki potrebuje marginalne skupine za potrjevanje lastne normalnosti. Verjamem, da je ključ za osebno motivacijo k spremembi posameznika ljubezen. Varen in zaupen odnos v zasebnem in družbenem prostoru.

2.1 Raziskovalna vprašanja

V magistrskem delu želim:

- potrditi oz. poudariti vprašanje povezave med ne varno navezanostjo in revščino,
- potrditi pomen k rešitvi usmerjenega pristopa v soustvarjanju zelenih izidov,
- s pomočjo teorije in primerov dobre prakse, odnosa socialne delavke in drugih predstavnikov mreže javnih služb, odgovornih zaveznikov v procesu reševanja problema s posameznikom, prikazati proces spremembe v smislu zadovoljitve

sogovornikove potrebe po varnosti, ljubezni, samospoštovanju, pripadnosti in samoaktualizaciji, kjer odgovorni zaveznik soustvarja želene izide skupaj s sogovornikom, strokovnjakom iz izkušenj.

2.2 Opis metodologije

Magistrsko delo sem zasnovala na podlagi študije primera, kjer s pomočjo dnevniških zapisov, ki so v obliki izvirnega delovnega projekta, želim potrditi korelacijo med revščino in varno navezanostjo ter posledično sposobnostjo posameznika za ljubezen, pogajanje in konflikt. Raziskovala sem potrebo po pomoči, sodelovanje v procesu pomoči ter soustvarjanje zelenih izidov in korakov za doseganje zelenih sprememb.

Podatke sem analizirala s pomočjo kvalitativne metode raziskovanja. Gradivo v obliki dnevniških zapisov je kot takšno vsebovalo definirane kategorije pojmov, kot so instrumentalna definicija problema, etika udeležnosti, viri moči, socialno delo na prvi in drugi ravni. Načelo kvalitativne metodologije je prisluhniti ljudem, torej slišati sogovornika (Mesec, 1998). »Pri kvalitativnem raziskovanju naj bi izbrali problem, ki je pomemben za ljudi, ki so udeleženi v raziskavi. Ugotovitve raziskave naj bi bile neposredno uporabne za reševanje socialnih problemov ljudi in za izpolnjevanje metod socialnega dela, ki je namenjeno reševanju vsakdanjih stisk in težav« (Mesec, 1998, str. 29).

Pri raziskovanju sem uporabila metodo *parafraziranja*, kar pomeni, da sem oblikovala povzetke stavkov in odstavkov, da bi prikazala celotno sliko nepovezanih podatkov. Pojme, ki so cilj raziskave, sem *kodirala*, kar pomeni, da sem iz dnevnikov izluščila relevantno besedilo in ga dodala k pojmu, ki mu to besedilo ustreza. Iz besedila sem povzela odgovore, ki jih potrebujem pri izvedbi raziskave.

»Vsaka entiteta (posameznik, skupina, skupnost) je neločljivo povezana s svojim okoljem, ki tvori njen družbeno-kulturni in naravni kontekst. Kontekst, v katerem so ljudje, močno vpliva na njihovo doživljanje in vedenje. Vsak človek ni le posebna osebnost, vsakdo živi v svojem svetu, v svojem zgodovinskem obdobju, v svoji kulturi, v svojem političnem okolju in v svojem posebnem vsakdanjem okolju ...« (Mesec, 1998, str. 34).

Z družino sem se srečala na Centru za socialno delo Osrednja Slovenija – zahod, enota Kočevje. Družina je bila že v preteklosti večkrat vključena v različne oblike pomoči v obliki socialnovarstvenih storitev, prav tako je bila matična družina otroka, o kateri pišem v nadaljevanju, prejemnica socialnih transferjev, otroškega dodatka in redne denarne socialne pomoči. Upravičeni so bili tudi do subvencije najemnine.

3 Družinska zgodba

Družina je bila več let vključena v socialnovarstveno storitev prva socialna pomoč in v storitev pomoč družini za dom v okviru katere je CSD želel vzpodbuditi starša, da bi v procesu pomoči pridobila znanje za ravnanje v življenju za vsakdan in pridobila starševske kompetence. Mama ima še mladoletno hčerko iz zveze v preteklosti, ki je razpadla. Hči, ki je danes najstnica že nekaj let živi pri svoji teti.

Starša sta v preteklosti pomoč CSD odklanjala, v procesu pomoči nista bila dovolj motivirana za instrumentalno definicijo problema in iskanje rešitev. Nista zmogla razvidnosti. Nista zmogla ozavestiti družinsko resničnost in prevzeti odgovornost za to, da vloge starša ne opravljata dovolj dobro.

Matična družina otroka je bila zaradi neplačevanja stroškov stanovanja in nerednega vzdrževanja le tega deložirana v letu 2020. Deložacija je bila izvedena s pomočjo izvršitelja. Ob deložaciji družine je CSD pričel s postopki za zaščito mladoletnega otroka, starega dve leti, saj družina sama in tudi ob vključevanju strokovnih delavk CSD ni zmogla uvida v potrebe otroka in ni delovala v njegovo korist.

Družina je v času deložacije prejemale denarno socialno pomoč, otroški dodatek. Bili so upravičeni do subvencije najemnine.

Center za socialno delo je pričel s postopki za zaščito mladoletnega otroka, starega dve leti, saj starša kljub dolgoletnemu delu z družino nista zmogla razvidnosti, ki bi pripeljala do spremembe v odnosu do sebe, do otroka in do pomembnih drugih. Odgovornost za lastno življenje in odgovornost za mladoletnega otroka sta v procesu pomoči prelagala na institucije.

Ukrepe za varstvo koristi otroka izreče sodišče, skladno z Družinskim zakonikom (2017). Center za socialno delo predlaga ukrepe, jih izvaja in nadzoruje izvajanje ukrepa. Pri izbiri ukrepa velja načelo najmilejšega ukrepa. To pomeni, da center za socialno delo, če je predlagatelj ukrepa, predlaga ukrep, s katerim bodo starši čim manj omejeni v izvajanju starševske skrbi, če je z ukrepom mogoče dovolj zavarovati koristi otroka. Predvsem pa se izreče ukrep, s katerim se otrok staršem ne odvzame, če je z ukrepom mogoče dovolj zavarovati koristi otroka.

Če center za socialno delo med postopkom ugotovi, da je otrok hudo ogrožen in je stopnja ogroženosti otroka visoka, lahko izvede nujni odvzem otroka, če je le tako mogoče zavarovati otrokove koristi. Nujni odvzem otroka je namenjen hitri zaščiti hudo ogroženega otroka. Otroka je lahko nameščen k drugi osebi, v krizni center, rejniško družino ali v zavod. CSD mora

sodišču v 12 urah po odvzemu otroka predlagati izdajo začasne odredbe o odvzemu otroka. O predlogu za izdajo začasne odredbe mora sodišče odločiti takoj, najkasneje pa v 24 urah.

Center za socialno delo je pričel z ukrepi za neposredno zaščito otroka na podlagi izdelane ocene ogroženosti otroka. Nato je sklical multidisciplinarni tim s predstavniki policije in zdravstva. Predstavnica zdravstvenega doma je povedala, da iz zdravstvenega kartona mladoletnega otroka izhaja, da ima hudo vnetje pljuč. Zaradi tega je bil prvič hospitaliziran že takoj po rojstvu. Tekom tega prvega bolnišničnega zdravljenja je bilo na pediatrični kliniki ugotovljeno, da ima deček krvavitev iz nadledvične žleze. Poleg tega je imel že takrat več znamenj na koži, ki so zaenkrat še benignega izvora. Otrok je bil napoten na zdravljenje, kamor pa ga starša nikoli nista odpeljala. Deček je bil nato ponovno hospitaliziran, imel je več drugih zdravstvenih težav, do sedaj je bil opravljen le ultrazvok trebuha. Ugotovljene so bile spremembe na jetrih, ki vodijo v maligno obolenje. Otrok je bil napoten k specialistu, starša ga tja nista peljala, čeprav je nujno, da se takšna bolezen čim prej prične zdraviti. Nazadnje je bil hospitaliziran zaradi zastrupitve krvi.

Starša sta otroka po rojstvu trikrat pripeljala v posvetovalnico. Otrok ni bil še nikoli cepljen, zdravstveni dom jih je večkrat vabil, starša se nista odzvala. Iz dokumentacije je razvidno še, da je bil otrok od starosti petih mesecev dalje hranjen izključno z Alpskim mlekom, kar je glede na zaznana obolenja zanj zelo škodljivo.

Oče in mati sta bila večkrat obravnavana zaradi kaznivih dejanj tatvine, oče tudi zaradi kršitve javnega reda in miru. Mati je večkrat kradla z mladoletnim otrokom v naročju.

Tim je izdelal oceno ogroženosti dvoletnega otroka in ugotovil, da je ta zelo visoka.

Starša sta otroka izpostavila škodljivim vplivom udeležbe pri prekrških in kaznivih dejanjih. S svojimi dejanji sta ga spravljala v neposredno nevarnost. Od dneva deložacije dalje sta otroka izpostavljala neposredni nevarnosti s tem, da sta živela na cesti, zavračala možnosti nadomestnih namestitev, nista zagotovila primerne in varne okolja, nista poskrbela za ustrezno varstvo otroka, saj sta ostala brez doma.

CSD je zaradi visoke ogroženosti otroka poskušal izpeljati nujen odvzem otroka, vendar neuspešno, saj ga starša nista želela izročiti in sta ga skrivala. Na podlagi sklepa sodišča je bil ukrep odvzema otroka izvršen z neposredno izvršitvijo, ki jo opravi izvršitelj, ob sodelovanju policije in CSD. Otrok je bil nameščen v krizni center za otroke.

Po nekaj dneh je izvršitelj v spremstvu strokovnih delavk CSD s pomočjo policije in posebne enote policije uspel otroka odvzeti in ga namestiti v krizni center za otroke.

CSD je izdelal načrt zaščite otroka, načrt psihosocialne pomoči otroku, družini in otrokovi sorodnici, kateri je bil otrok nameščen v vzgojo in varstvo.

CSD mora sodišču predlagati tudi ukrep trajnejšega značaja, kamor lahko štejemo tudi odvzem otroka in namestitev k drugi osebi. Kdo je druga oseba, Družinski zakonik (2017) podrobneje ne opredeljuje. Druga oseba je lahko zaupanja vreden sorodnik otroka, osebe, ki niso rejniki, so pa v postopku pridobivanja dovoljenja za izvajanje rejniške dejavnosti, ter druge osebe, na katere je otrok navezan in so pripravljene prevzeti skrb za otroka. Sodišče mora preveriti, ali je nameravana namestitev otroka k drugi osebi v korist. Pri tem upošteva kriterije, ki so določeni za skrbnika oziroma za rejnika. Sodišče mora preveriti, ali bo ukrep učinkovit, če bo otrok nameščen k sorodnikom starša, ki mu je bil otrok odvzet.

Otrok je bil dodeljen v vzgojo in varstvo drugi osebi, sorodnici, na podlagi sodne odločbe.

V procesu soustvarjanja zelenih izidov sem sodelovala v procesu soustvarjanja z družino kot odgovorna zaveznica drugi osebi, otrokovi sorodnici, ki jo v nadaljevanju magistrskega dela nagovarjam s 'sogovornico', v okviru socialnovarstvene storitve pomoč družini za dom, ki obsega: strokovno svetovanje in pomoč pri urejanju odnosov med družinskimi člani, strokovno svetovanje in pomoč pri skrbi za otroke in usposabljanje družine za opravljanje njene vsakdanje vloge (Pravilnik o standardih in normativih socialnovarstvenih storitev, 2010).

Srečevali sva se dvakrat tedensko.

Gradivo sem zbirala v obliki dnevniških zapisov, ki so bili zasnovani kot IDPP – izvirni delovni projekt pomoči.

4 Analiza podatkov dnevniških zapisov – izvirni delovni projekt pomoči

»Kvalitativna raziskava se mora končati (njen konec je relativen) z verjetnim opisom in razlago pojava, četudi ni povsem preverjena. Ta neprestana povezanost raziskovanja s teorijo – to, da se raziskovalec ne odpove teoretiziranju, naj bo še tako nezanesljivo, in se ne prepusti zgolj metodološko mehničnemu ugotavljanju stoddostno preverjenih dejstev (ki so običajno zelo pogošne resnice) –, je morda najbolj pomembna značilnost kvalitativne raziskave« (Mesec, 1998, str. 48).

4.1 Uvodni razgovor, želje, cilji glede najinega sodelovanja

Na uvodnem razgovoru smo sklenili dogovor o sodelovanju v obliki storitve pomoč družini za dom in zastavili naslednje cilje:

- biti v podporo drugi osebi, sorodnici otroka v okviru storitve, omogočiti prostor in čas, da bo otrok slišan, da bo poskrbljeno za zdrav čustveni in telesni razvoj otroka, uporabnici pomagati z informacijami o tem, kakšno prehrano potrebuje dvoletni otrok, pomoč pri varstvu in vzgoji, izboru igrač in drugih dobrin, primernih za dvoletnega otroka, spremljanje uporabnice storitve, da skrbi za kontinuirano zdravljenje otroka;
- soustvarjanje želenih izidov, pomoč sogovornici pri vzpostavitvi stika z otrokom v obdobju simbioze, vzpostavitev vezi med sogovornico in otrokom, da bi si ta pridobil zametke za pozitivno samopodobo, opazovanje, kako se sogovornica odziva na otroka, vzpostavitev varnega odnosa otroka z okolico za zagotovitev otrokovih fizičnih in čustvenih potreb;
- biti v oporo sogovornici v soustvarjanju želenih izidov pri navajanju na novo družinsko situacijo, saj v njen dom prihaja nov član in dinamika družine tukaj in zdaj bo spremenjena, nova, spodbujanje občutka kompetentnosti;
- uporabnici storitve, otroku in staršema ponuditi prostor in čas za to, da izrazijo svoja čustva, misli in v primeru konflikta skupaj s strokovno delavko poiščejo rešitve;
- pomoč uporabnici pri pridobitvi veščin za vsakdan, med drugim pomoč v primeru branja različnih uradnih pisanj, pomoč pri sestavi dopisov, tolmačenje zakonskih predpisov;
- opora in pomoč sogovornici pri sodelovanju z rodno družino otroka, saj otrok trenutno potrebuje obe družini in je sodelovanje med njima ključno za njegov zdrav razvoj.

Naša srečanja so potekala v novem domu otroka, v domu otrokove sorodnice, kateri je bil otrok dodeljen v vzgojo in varstvo.

Eden od zelenih izidov delovnega odnosa je bil pomoč pri vzpostavitvi dialoga med posamezniki, člani obeh družin, torej rodne in nadomestne družine, da bi skupaj, kot dovolj dobra družina, znali poskrbeti za otroka. Vsi soudeleženi si želimo ustvariti delovni odnos, v katerem je možen dialog, kjer se upošteva drugi, kjer so možni konfrontacija, žalovanje, zbliževanje in sprava (Čaćinovič Vogrinčič, in Mešl, 2020).

4.2 Kodiranje podatkov

Podatke sem zbiral v obliki dnevniških zapisov IDPP – izvirnih delovnih projektov pomoči, ki smo jih uporabljali pri predmetu Praktikum v okviru magistrskega študija FSD, 2020/21, tako da je kodiranje podatkov potekalo sproti, po vsakem obisku družine. Obrazec sestavljajo pojmi socialno-delovnega odnosa. Pri raziskovanju procesa pomoči sem se osredotočila na:

- instrumentalno definicijo problema,
- vire moči,
- etiko udeležnosti,
- socialno delo na prvi in drugi ravni.

4.2.1 Instrumentalna definicija problema

Citati so kodiran del dnevniških zapisov v obliki izvirnega delovnega projekta pomoči, ki smo ga uporabljali pri predmetu Praktikum v okviru magistrskega študija 2020/21.

»Ali bosta starša sprejela dejstvo, da je otrok začasno oddan v skrb njuni sorodnici [...]. Prevoz otroka v kriznem centru, kamor greva s strokovno delavko s službenim vozilom, z namenom skleniti uradni prevoz otroka v vzgojo in varstvo k drugi osebi, v smislu podpore. Da bi našla vire iz preteklosti za sedanjost, veščine in znanja, ki ji bodo pomagala pri tako pomembni nalogi, kot je vzgoja otroka. Da bo otrok slišan, da bo imel prostor za individualnost in različnost, da bo imel pravico do avtonomije in povezanosti. [...] Soustvariti varen in topel dom za otroka. Družino, ki bo obvladala neskončno raznolikost med posamezniki in ustvarila sistem oziroma skupino, ki vedno znova omogoči srečanje, soočenje in konflikt. [...] Cilj je povezati člane, jim pomagati pri sprejemanju novih vlog, saj se je družina s prihodom otroka reorganizirala. [...] Želi si pridobiti občutek varnosti v odnosu do otroka in si zaupati. [...] Skrbnica vsakič znova vzpodbuja otroka k raziskovanju okolice in mu ponudi objem, ko ga otrok potrebuje, torej razvijanje samostojnosti in povezanosti. Sogovornica bo otroka še naprej naročala na cepljenje in ga peljala na redne preglede k pediatriji. Otroku zna postaviti meje.

Odločni ne pomeni ne. [...] Sogovornica pove, da jo je strah, kaj bo. Vprašala sem jo, če mi lahko več pove o tem, kaj jo skrbi. [...] Povedala je, da jo skrbi, kaj bo po treh letih. Saj ve, da starša še nista pripravljena na to, da bi prevzela starševsko skrb in sina peljala domov. Želeni izid je, da sogovornica ne bi skrbela za dogodke, ki so tako oddaljeni. [...] Želeni izid [...] da bi mama otroka ozavestila, kaj je pomembno za otroka, in ne, kaj je pomembno za njo. [...] Otrok napreduje, danes smo skupaj brali knjigice in risali. [...] Željeni izid, da bi otrok čim prej pričel prepoznavati simbole, izgovarjati besede. [...] Otrok sodeluje pri igri, izgovarja imena družinskih članov, tudi mojega, se hihita, je poln energije. Riše z barvicami. Barvice iz leve roke vzame v desno in piše. [...] Danes sem otroku prinesla še oblek, namreč pripadniki romske skupnosti se ne poslužujejo e-nakupov, sogovornica nima avtomobila, je odvisna od drugih. Oblekice za otroka sem zbirala preko lastne socialne mreže ljudi. Sogovornica je zelo hvaležna za obleke, za katere je zaprosila, saj otrok raste. [...] Želela bi pomoč pri izpolnjevanju vlog za pridobitev socialnih transferjev.»

4.2.2 Perspektiva moči

Citati so kodirani del dnevniških zapisov, v obliki izvirnega delovnega projekta pomoči, ki smo ga uporabljali pri predmetu Praktikum v okviru magistrskega študija 2020/21.

»Sogovornici sem dala vedeti, da ima čudovit dom, da ji zaupamo, da ima znanje za ravnanje pri vzgoji in varstvu otroka. [...] Da ima prostor in čas v dialogu z menoj, da pove, kar misli in čuti, in da lahko v primeru, ko je v osebni stiski, pokliče na center za socialno delo. [...] Sogovornica v soustvarjanju zelenih izidov v sebi vsakič najde vire moči, se pogaja, ima sposobnost razvidnosti, ozavešča, kar je potrebno spremeniti. [...] V primeru konflikta prisluhne, se pogaja in sprejme spremembo v odnosu do otroka [...]. Sogovornica aktivno rešuje probleme, s katerimi se dnevno srečuje v okviru vloge tiste, ki je prevzela skrb za varstvo in vzgojo nečaka, v smislu vprašanj o prehrani malčka, zdravstvenih težavah, diagnozi, ki jo otrok ima. Želi, da poiščem literaturo, želi vedeti. Želi znati ravnati tukaj in zdaj. Argumentiram in parafraziram, da bi razumela povedano. [...] Sogovornica ima pridobljeno odpornost, ki jo je večje gradila skozi življenjske preizkušnje. Kar prispeva k temu, da zna preceniti, na katere odločitve ima vpliv in za katere je odgovorna in na katere nima vpliva, kot so recimo navodila sodišča in ukrepi CSD. Pravil se drži. [...] Sogovornico večkrat ob najinem srečanju podprem v smislu, da je neprecenljiva v življenju svojega nečaka in nečakinje. Da ima znanje za ravnanje, da ima krog znancev, ki ji stojijo ob strani. [...] Vračam jo tukaj in zdaj, ko zahrepeni po bivšem partnerju, ki je umrl [...]. Ko jo opazujem v odnosu do otroka, kako je uglasena z

njim, ji povem, da bi si želela več takšnih sogovornikov, staršev, ljudi. Opolnomočim jo v moči, za katero tudi sama ve, da jo ima in jo ceni, neguje. [...] Ko sva izpolnjevali obrazec zaključne evalvacije, sem jo pohvalila, povzela njene veščine pri vzgoji in varstvu otroka, njeno prizadevnost in skrb za dobrobit otroka. Kako dobro zna črpati vire moči in lastne notranjosti, ko je v konfliktu sama s seboj ali z drugimi. Ima sposobnost reziljenosti.»

4.2.3 Etika udeležnosti

Citati so kodirani del dnevniških zapisov, v obliki izvirnega delovnega projekta pomoči, ki smo ga uporabljali pri predmetu Praktikum v okviru magistrskega študija 2020/21.

»Sogovornica je enakovredna sogovornica v soustvarjanju zelenih izidov, saj je sodelovala v procesu dogovarjanja in iskanju rešitev od samega dogodka odvzema otroka s staršema, strokovno delavko in z mano. [...] Pogajanje glede prehrane, pijače in predvsem glede sprejemanja obiskov zaradi COVID-19. Pripadniki romske skupnosti se po tej izkušnji, predvidevam da družijo, širša družina. Ampak smo dosegli dialog. [...] Sogovornica je aktivno sodelovala v dialogu z zaposleno v kriznem centru in imela vprašanja glede hranjenja, zdravstvenih težav otroka, zdravil, ki jih jemlje, in obravnave pri pediatru. [...] Aktivno rešuje dnevna vprašanja, pokliče zdravstveni dom, samoiniciativno skrbi za redne preglede pri pediatru, skrbi za pravilno prehrano. [...] Danes je sama izpolnila vloge za uveljavljanje pravic iz javnih sredstev po najinem pogovoru, ko sem ji razložila rubrike obrazcev.»

4.2.4 Delo z družino na prvi in drugi ravni

Citati so kodirani del dnevniških zapisov, v obliki izvirnega delovnega projekta pomoči, ki smo ga uporabljali pri predmetu Praktikum v okviru magistrskega študija 2020/21.

»Občutek sprejetosti in lastne vrednosti z najine strani in s strani zaposlene v kriznem centru je skrbnico navdihnil, jo opolnomočil, kar sva razbrali iz njenega samozavestnega vedenja, ko sva zapuščali njen dom. [...] opažam, da je sogovornica vedno bolj sigurna vase in v to, da dovolj dobro opravlja vlogo pri vzgoji in varstvu otroka, ki ji je dodeljen z začasno odločbo sodišča, namreč nima še izkušnje odnosa z malčkom. [...] bolj je mirna, suverena pri postavljanju meja, odločna, posledično je bolj miren otrok. Sestrica ne prevzema več toliko odgovornosti za bratca. Večkrat ji rečem, da je ona otrok, ne mama. Prisluhne in se umakne. Odgovornost prepusti teti. [...] Govorili sva o materi sogovornice. Povedala je, da ji je vse lahko povedala, da jo je mama imela zelo rada, zdaj nima nobenega, ki bi mu zaupala. Govorili sva o odnosih, odpuščanju, o strahovih v odnosih, sprejemanju preteklosti. Želela sem ji

sporočiti o veri vase in v drugega. Da bi znova dovolila biti ljubljena. [...] Sogovornico sem vračala v tukaj in zdaj. Povedala je, da jo skrbi za prihodnost. Kaj bo z otrokom po treh letih. Govorili sva o tem, da je otrok srečen tukaj in zdaj. Je na varnem pri njej, tukaj in zdaj. Raste, se razvija, izgovarja besede, je radosten, igriv, raziskuje okolico in manj se boji neznanih krajev, ljudi. Ozavestila je, da je na varnem in da je otrok na varnem. [...] Vprašala sem jo, če nam zaupa, če meni zaupa. Odvrnila je, da mi zaupa. In da ve, da so naši obiski pri njej doma za dobrobit otroka. Sprejme notranji konflikt v smislu, da spremeni lastno percepcijo trenutne situacije in sprejme tisto, kar ne more spremeniti. Naše obiske in dejstvo, da starša še nista pripravljena na to, da bi se otrok vrnil domov [...]. Želela sem starša vzpodbuditi k razmišljanju, da bi otrok bil na spomlad vključen v vrtec. Mati vztraja z argumentom, da noben romski otrok ne hodi v vrtec in da on vrtca ne potrebuje, obenem pa govori o svojih potrebah, češ da je doma in lahko sama skrbi za otroka, ko se le-ta vrne domov. In seveda odprti pogovor o vključitvi staršev v program ZD Kočevje 'Šola za starše'. To je eden prvih korakov k odpiranju tabu tem, neizgovorjenega, nerazrešenih vprašanj, konfliktov [...]. Govorili sva o materini in očetovi preteklosti. Povedala, da je, da je mati otroka odraščala brez matere, bila je zapuščen otrok. Vzgajal naj bi jo neki človek, ni bil pripadnik romske skupnosti. Mati nima dovolj pridobljenih izkušenj, znanj skrbeti za nekoga [...]. [...] Soustvarjali sva razvidnost v dialogu, ko sogovornica izpostavi, da je otrok »nesrečen«, da ju pogreša, da ju kliče tudi ponoči. [...] Vrnila sem jo v preteklost, v čas pred odvzemom otroka in namestitvijo v krizni center. V čas, ko sta živela v neurejenih bivalnih razmerah, v čas, ko sta ostala brez stanovanja, v čas, ko je mama kradla z otrokom v naročju, v čas strahu, nevarnosti, neznanega, v čas, ko je mama otroka hranila le z mlekom. Alpskim mlekom. Sogovornica vztraja z besedami, da si starša zaslužita priložnost. Da, odvrnem, ji povem, da je otrok zato tukaj, pri njej, da skupaj soustvarjamo željene izide, da bi se otrok lahko vrnil v matično družino [...]. [...] Starša pa potrebujeta čas. Da se naučita poskrbeti zase. Da bi znala poskrbeti za malčka. In dobro jima gre. Počasi, ampak ozaveščata ravnanja v preteklosti in spreminjata vedenje [...]. Poslovali sva se, obujali spomine najinega druženja in ugotovili, da smo skupaj soustvarili zaupen odnos, v katerem je vsak lahko uresničil del zadane poti, bil slišan, imel varen prostor, da je izrazil lastna pričakovanja, strahove in skrbi, znal črpati vire iz preteklosti, predvsem pa je bil slišan otrok. [...] Sogovornica je z otrokom vzpostavila varen in ljubeč odnos, ki je ključen za zdrav telesni in duševni razvoj otroka [...]. Ima veščine in spretnosti za učenje in razvoj. Ima sposobnost za ljubezen, sposobnost za konflikt in sposobnost za pogajanje [...]. Zahvalila sem se ji, da sem bila lahko del procesa pomoči. Prav tako se je sogovornica zahvalila meni. Objela sem otroka in se poslovila.«

5 RAZPRAVA

5.1 Prvi stik z družino, dogovor o sodelovanju, instrumentalna definicija problema

Naš cilj sodelovanja v IDPP je bil soustvariti varen in topel dom za otroka. Soustvariti družino, ki bo obvladala neskončno raznolikost med posamezniki, in ustvariti sistem oziroma skupino, ki vedno znova omogoči srečanje, soočenje in konflikt (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2020).

Vzpostavljen delovni odnos je mobiliziral družino, z družino smo načrtovali v obliki izvirnega delovnega projekta pomoči, ki ga soustvarjamo skupaj, da bi udeleženci v problemu postali udeleženci pri rešitvi.

Naš skupni cilj je bil med drugim vzpostaviti dobre odnose med družinama, otrokovo matično družino in njegovo drugo družino, kamor je bil nameščen z odločbo sodišča, jim pomagati pri sprejemanju novih vlog, saj se je družina s prihodom otroka reorganizirala. V nadaljevanju naslavljam otrokovo teto, h kateri je bil otrok nameščen v vzgojo in varstvo z odločbo sodišča, s sogovornico. Moja vloga v načrtu pomoči družini je bila podpora otrokovi teti. S staršema sem sodelovala v okviru instituta stiki pod nadzorom.

5.2 Starša

V procesu soustvarjanja pomoči z družino smo sklenili dogovor o sodelovanju s staršema, da bi postala dovolj dobra starša in prevzela odgovornost za starševsko skrb, v smislu zagotovitve osnovnih življenjskih pogojev. Otroku zagotoviti materialno in emocionalno varnost, v želji, da bi se otrok vrnil v matično družino. Dogovor smo sklenili v procesu pogajanja, v katerem smo opredelili instrumentalno definicijo problema. Družina nima strehe nad glavo. Torej nimajo zagotovljenih osnovnih življenjskih pogojev, varnosti v bivalnem, materialnem smislu.

V procesu pogovora sta starša večkrat zanikala dejstvo, da sta ne dovolj dobro opravljala starševsko skrb. S sodelavkami smo delale na razvidnosti s tem, ko smo argumentirale, kaj pomeni opuščanje starševske skrbi, jima predstavile ogrožajoče dejavnike za otroka, z besedami opisale vedenje, ki pomeni ogrožanje otroka. Med tem smo starša spodbujale, da bi ozavestila njuno ravnanje in opuščanje skrbi za otroka. Njun odnos do povedanega je bil ves čas ambivalenten. Naš skupni cilj sodelovanja je bil doseči dogovor o sodelovanju pri soustvarjanju rešitve njune trenutne življenjske situacije – da bi starša sprejela odgovornost zase in pričela

iskati rešitve tukaj in zdaj za dosego cilja. V nadaljevanju navajam dnevniški zapis z dne 29. 10. 2021, in sicer pogovor s staršema nekaj dni po namestitvi otroka na varno.

»Ob prihodu staršev na center za socialno delo smo jima s sodelavkami ponovno predstavile ukrep odvzema otroka, jima ponovno razložile, kaj pomeni navedeno v sklepu sodišča o začasni odredbi, ponovno je bilo staršema predstavljeno, da je otrok nameščen v krizni center za otroke. Starša sta bila večkrat vprašana, če razumeta, kar jima je bilo povedano. Imela sta prostor in čas, da sta slišana.«

V sodelovalnem odnosu je bil izziv zagotoviti varen prostor za starša. Njune izkušnje iz preteklosti s pomembnimi drugimi so bile velikokrat negativne. Člani matične družine bioloških staršev otroka niso ponudili varnosti, ko sta sprejemala napačne odločitve in bila zaradi njih oškodovana.

Prav tako jima v preteklosti ni bila naklonjena romska skupnost.

Izkušnja nasilja v matični družini, ki sta ga preživela tako oče kot mati, je pomembno vplivala na odnose v partnerski zvezi, odnose do otroka in okolice. Nenehen občutek ogroženosti, strahu in nevarnosti.

»Oseba doživlja grožnjo lastni fizični integriteti ali pa integriteti drugega in ta grožnja onemogoči obvladovanje in izzove subjektivne odzive intenzivnega strahu, nemoči in groze. Travma skoraj vedno vključuje občutek izgube. Dogodek nas rani in spoprijemamo se s svojo ranljivostjo« (Mešl in Drobnič Radobuljac, 2019, str. 206).

Tudi ko sta v varnem okolju, se na nezavedni ravni podata v opisano izkušnjo in znova potrđita lastno neustreznost. Preigravata travmo skozi življenje, kar je posledica ne varne navezanosti.

V preteklosti nista zmogla razvidnosti, ki bi jima omogočila spremembo. Citiram dnevniški zapis: *»V procesu soustvarjanja rešitev z družino sta starša potrjevala povedanemu, v naslednjem trenutku pa zanikala lastno odgovornost za to, da je bil otrok odvzet, težko sta se pogajala, dialog sta onemogočala zaradi uporabe preživetvenih mehanizmov, kot so napadanje, zanikanje in preusmerjanje pozornosti ter prelaganje odgovornosti na center za socialno delo in druge, ki naj bi po njunem mnenju bili dolžni poskrbeti zanj.«* Skušale smo z majhnimi koraki voditi starša k razvidnosti. Raziskovale smo v dialogu z njima, kaj je za njiju uresničljivo. *»S pomočjo parafraziranja in asertivne komunikacije smo vedno znova poskušale starša vrniti v sedanjost in jima nuditi prostor za občutke izgube. Na trenutek sta zajokala oba. In se ponovno vrnila v ustaljene vzorce vedenja. Dogovorili smo se, da bo za otroka prevzela skrb sorodnica, po Družinskem zakoniku druga oseba, kar je bil želeni izid staršev. [...] Na sodišče je bil podan predlog za stike pod nadzorom. Center bo izvajal nadzorstvo nad*

izvajanjem ukrepa. [...] Starša sta se z zgoraj navedenim strinjala. [...] Kljub vsemu, kar se je zgodilo, kljub temu da jima je bilo povedano, da nista dovolj dobro skrbela za otroka, sta večkrat med pogovorom vprašala, kaj sta naredila narobe, da jima je bil otrok odvzet. [...] Socialne delavke nismo zaznale razvidnosti staršev v procesu definicije problema.« Starša nista uvidela, da je bil otrok ogrožen. Nista želela sprejeti dejstva, da je center za socialno delo izvedel aktivnosti za zaščito otrokovih koristi.

»Staršema je bilo povedano, da zaenkrat stiki v kakršnikoli obliki niso dovoljeni, ne osebno ne po telefonu.« Takoj po namestitvi otroka v krizni center sta bila otroku omogočena varen prostor in čas, da se umiri, se ponovno počuti varnega, sprejetega. Otrok je potreboval varen prostor, v katerem mu bodo znova zagotovljene osnovne človekove potrebe – po pravilni prehrani, pijači, po objemu, dotiku, varnem objemu. Otrok je potreboval čas, da bi se ponovno povezal z biološkimi starši.

»Med pogovorom vzpodbujamo starša, da rešujeta svojo trenutno situacijo tukaj in zdaj. Torej najprej poskrbita za ureditev bivalnih razmer, saj je bila družina deložirana zaradi neplačevanja najemnine, stroškov in nerednega vzdrževanja stanovanja.«

Staršema je center za socialno delo pomagal pri iskanju primerne stanovanja. Strokovna delavka, ki je vodila stike pod nadzorom otroka s starši, je klicala lastnike stanovanj, ki oddajajo v najem. A neuspešno. V občini Kočevje primanjkuje najemniških stanovanj, kot tudi stanovanj za nakup. Staršem je bila predstavljena pravica, da ponovno kandidirata na Občini Kočevje za pridobitev neprofitnega stanovanja.

Navajam povzeti citat iz dnevnika: »Starša se odzoveta na povedano z vprašanjem, kaj bo naredil center, zakaj jim mi ne poiščemo stanovanja, zakaj mi ne poskrbimo za njiju dva. [...]. Sodelavki in jaz smo se resnično trudile, da bi ustvarile dialog s staršema. Trudile smo se ustvariti sonavzočnost s pomočjo empatije, dobresedne razlage celotnega postopka centra za socialno delo za zaščito otroka, poskusi, da bi se pogovarjali tukaj in zdaj, sta se starša vračala v preteklost in v sam čas in prostor odvzema otroka. Nista zmogla razvidnosti za svoja ravnanja v preteklosti. Soustvarjanje razvidnosti in ozaveščenosti – sposobnost posameznika za ljubezen, za konflikt, za pogajanje, predvsem v sodelovanju s staršema ustvariti zaveznitvo med zakonitima skrbnikoma otroka.«

Poskušale smo ju usmeriti k iskanju rešitev, k prevzemanju odgovornosti za lastno življenje. Da bi postopoma premagala naučeno nemoč. Da bi sodelovala skupaj pri željenih izidih. S kolegicami smo raziskovale moment za spremembo vedenja staršev. Da bi zmogla ozavestiti ravnanja, ki ju vedno znova pripeljeta v konflikt drug z drugim in s pomembnimi drugimi. Glede na to, da v občini Kočevje primanjkuje najemniških stanovanj, celo stanovanj

za odkup, sem ju v nadaljnjih pogovorih usmerjala k razmišljanju o najemu stanovanja v kateri drugi občini. Očetu otroka rešitev ni bila všeč. Povedal je, da je preveč navezan na Kočevje, otrokova mama je bila tiho.

»V procesu pogovora starša nista vprašala, kako je otrok. Sta ga pa želela na vsak način videti. Starša smo povabile k razmišljanju, kolikokrat na teden bi želeli videti otroka [...]. V procesu soustvarjanja pomoči na prvem sestanku sem zaznala, da starša želita otroka nazaj. Bila sta v stiski zaradi izgube. Delovala sta preplašeno in razpršeno. Kljub temu sta se strinjala z dogovorom. Dan jima je bil prostor, da izrazita svojo bolečino, pomisleke in cilje, ki sta jih pripravljena doseči, da bi se otrok vrnil domov.« V procesu pogovora sta bila pomembna čas in prostor, ki sta ga starša imela, in način vodenja pogovora strokovne delavke, odgovorne zaveznice družine. Namreč od dneva, ko je bil otrok nameščen na varno, do pogovora, katerega opisujem, ni minil mesec dni.

»S starši smo uspeli opredeliti problem in poiskali možne rešitve. Da bi starša dosegla cilje, bosta uporabila svoje vire moči, kot so prijatelji, sorodniki, ki jim bodo pomagali pri iskanju stanovanja, mreža formalnih institucij, lastna iznajdljivost in pozitivne izkušnje v preteklosti, ki pa jih imata zelo malo.« Starša sta v preteklosti imela zagotovljene bivalne razmere. Težava je bila v tem, da nista imela znanja za ravnanje z denarjem in z osebno lastnino. Da bi pridobila veščine za vsakdanje življenje, sta bila v preteklosti večkrat vabljeni s strani centra za socialno delo, da se vključita v proces pomoči za pridobitev življenjskih veščin za vsak dan, a se vabilu nista odzvala.

V preteklosti sta se starša večkrat v komunikaciji s pomembnimi drugimi in s skupnostjo zapletala v različne konflikte, ki niso doprinesli želenih rešitev za njiju. Nimata pridobljenih veščin komunikacije, kar je posledica ne varne navezanosti. V odnosu do nas, strokovnih delavk, sta se počutila ogroženo, se obnašala napadalno, bila včasih žaljiva. O opisanem odnosu pričajo tudi nekateri predstavniki njune družine in skupnosti.

Nenehne izkušnje neuspeha posledično onemogočajo zaupanje v drugega, institucijo, skupnost, predvsem pa sta ga doživela takrat, na začetku našega sodelovanja kot človeka, ki sta izgubila vero vase.

»Zaznala sem manko sposobnosti za konflikt, pogajanje ali ljubezen. Pa kljub temu upanje, da bomo starša uspeli opremiti z znanjem za ravnanje – biti dovolj dober starš in najti vire moči, da bi poskrbela za to, da bi si zagotovila osnovne pogoje za življenje.«

Pomembno je bilo za njiju ustvariti čas in prostor, da se umirita in sprejmeta, da je bil njun otrok nastanjen na varno, in pomoč pri ozaveščenosti, da nista dovolj dobra starša, ter

razvidnost oziroma da ozavešta, raziščeta, kaj so njuni viri moči in veščine, ki bi jima pripomogle k temu, da bi bila dovolj dobra starša.

Želeni izid je bil soustvarjanje sprememb v vedenju staršev, ki bo omogočilo novo znanje za ravnanje v njunem odnosu do otroka, pomembnih drugih, okolice, prav tako njunem medsebojnem odnosu in odnosu do sebe. Stiki pod nadzorom naj bi nadalje postopoma potekali doma, da bi starša usvojila nove veščine pogovora, dialoga z otrokom, skrbnico, pomembnimi drugimi, da bi zmogla odnos, ki bo pozitivno vplival na otrokov zdrav telesni in duševni razvoj.

»Kljub temu da je epidemija covid-19, kljub temu da je za pridobitev stanovanja ali možnost živeti pri sorodnikih trenutno skoraj nemogoče, sta se starša znašla in si v romskem naselju postavila prikolico. Kljub temu da so jih pripadniki romske skupnosti zaradi nekaterih njunih dejanj v preteklosti izločili, je skupnost na nek način poskrbela za njih. Dovolili so jim, da sta si postavila bivalno prikolico. Pričakovati je bilo tudi to, da jih skupnost ne bo sprejela. Za to sta poskrbela sama. Torej poskrbela sta za dom. [...] Problem je najti dom, ki bo dovolj dober za uspešen otrokov telesni in duševni razvoj. Starša smo opolnomočili z besedami, da sta zmogla kljub situaciji tukaj in zdaj najti rešitev in pridobiti skromen dom. Postavila sta si bivalni zabojnik. Aktivno rešujeta stanovanjsko vprašanje. Starša smo podprle v smislu iskanja primerne stanovanja. Podporo, da iščeta naprej. Predvsem sta napotena na Občino, da se prijavita na razpis za dodelitev neprofitnih stanovanj [...].«

5.3 Sogovornica

Sogovornica nas je na uvodnem razgovoru lepo sprejela v topel dom, ki je bil urejen in domač. Prav tako si je priskrbela oblekice in osnovne materialne dobrine, ki jih potrebuje dvoletni otrok. S kolegicami smo raziskovale, kako se počuti, kaj pričakuje od centra za socialno delo, kako ji lahko pomagamo. Z verbalno in neverbalno komunikacijo, uglaseno, smo ji sporočale, da vedno lahko pokliče, če bo potrebovala čustveno oporo ali kakšno znanje za ravnanje, da bi razumela kakšno uradno pisanje. Povedala je, da ima že izkušnje z vzgojo otrok, saj pri njej že dalj časa živi sestra otroka, ki bo nameščen k njej v vzgojo in varstvo.

V procesu soustvarjanja v delovnem odnosu sogovornica deluje zaupljivo, sproščeno in zadovoljno, da prihaja otrok v njen dom. Strinja se s tem, da bo morala upoštevati navodila sodišča. Prav tako je povedala, da ima z bratom, očetom otroka, in njegovo ženo dobre odnose.

Za njo osebno je bilo najbolj pomembno, da družina pridobi materialno pomoč, v obliki izredne denarne socialne pomoči, oblek, obutve, igrač, slikanic, in pomoč pri izpolnjevanju obrazcev za pridobitev socialnih transferjev.

5.4 Otrok

Želeni izid sodelovalnega odnosa je bil krepiti otrokovo odpornost. Otrok je bil ob naših prvih srečanjih podhranjen, prestrašen, pa kljub temu sem ga doživljala kot nenavadno odpornega otroka. Verjela sem vanj. Glede na to, kaj vse je prestal, je zmozel neizmerno reziljenost – odpornost, da je navezal ljubeč stik s svojo teto, sogovornico, njen dom, svoj novi dom. Sprejel je prostore centra za socialno delo, kjer so potekali stiki, ki so bili zanj nekaj novega in neznanega. In med vsemi njemu pomembnimi drugimi je v zelo kratkem času sprejel mene, kot popolno neznanko, 'civilko', katero podzavestno starši pripadniki romske skupnosti neradi spustijo k svojemu otroku.

Dragocen se mi je zdel trenutek, ko je otrok staršem ponudil še eno priložnost. Otrok je bil v odnosu do staršev na distanci. Ko sta se mu starša telesno približala, se je pokrčil, stisnil vrat, umikal pogled, ni dolgo zdržal v njenem naročju, begal je po prostoru centra za socialno delo, v katerem se vršijo stiki pod nadzorom. Obenem pa ju je 'animiral', ju vabil k igri in znova pobegnil iz naročja. Preizkus varne bližine.

Imela sem občutek, da otrok skrbi za dobro počutje staršev v času stika, kar je posledica ne varne navezanosti.

Skozi proces je povezanost med staršema in otrokom vedno bolj postajala pristna, zaupna, varna.

Ko sem opazovala enega od zadnjih stikov med otrokom in staršema, preden se je naše sodelovanje zaključilo, je bilo to srečanje staršev z otrokom polno ljubečih pogledov otroka in matere, otroka in očeta ter neizmerne predanosti otroka dotikom in šepetanju staršev.

Čačinovič Vogrinčič citira Loreman (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2020, str. 160) in med drugim govori o enem od pomembnih načel v procesu podpore otroku: »Načelo 'pustiti otroka pri miru' pomeni, da imamo odrasli nalogo prepoznati, kdaj se moramo umakniti, stopiti korak nazaj in dovoliti otroku, da doživi otroštvo na svoj način. Avtor pravi, da otroci potrebujejo varnost, a tudi dovolj varnosti in svobode, da oblikujejo interakcijo s svetom na svoj način.«

Prvi stik z otrokom je bil v kriznem centru, kamor sva šli s službenim vozilom s sodelavko, z namenom skleniti uradni prevzem otroka v vzgojo in varstvo k drugi osebi – sogovornici. Bili sva ji podpora. Tako je sama opisala najino prisotnost tistega dne. S predstavnico kriznega centra smo govorile o tem, kako je otrok, kako se vede, kaj potrebuje, o njegovih spalnih navadah, prehrani, kaj rad je, da se rad boža, dotika, da zapleše vedno, ko sliši glasbo. Sogovornica je imela čas in prostor, da vpraša, kar želi, da izrazi lastne pomisleke. Govorile smo o otrokovem zdravju.

Želeni izid je podpreti otroka. »Tokrat skupaj z otroki. Socialna delavka kot spoštljiva zaveznica skupaj z otrokom, ki je strokovnjak na podlagi osebnih izkušenj, in skupaj s starši, ki se učijo biti spoštljivi in odgovorni zavezniki in slišati, kaj otrok, tokrat kot strokovnjak na podlagi svojih izkušenj, pove o družini« (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2020, str. 106).

Voditi sogovornico v procesu pomoči, k želenim izidom, k rešitvi, ki jo ima ona sama, da bi našla vire iz preteklosti za sedanjost, veščine in znanja, ki ji bodo pomagali pri tako pomembni nalogi, kot je vzgoja otroka. Da bomo omogočili otroku, da je slišan, da bo imel prostor za individualnost in različnost, da bo imel pravico do avtonomije in povezanosti. Voditi starša k želenim izidom. Biti dovolj dober oče in biti dovolj dobra mati, pomagati družinskim članom, da bodo znali omogočiti otroku prostor in čas za to, kar je. Da ga bodo slišali. Da mu bo dovoljeno raziskovati svet in se vračati v objem doma. Da bodo člani družine spoštovali otrokovo otroštvo, njegovo različnost, njegove spretnosti in sposobnosti.

Trenutek, ki ga nikoli ne bom pozabila, je tisti čas, ko sva s sogovornico pripeljali otroka domov iz kriznega centra. Pred vrati so bili številni pripadniki romske skupnosti. Prišli so pozdraviti otroka. In romska skupnost neguje to dragocenost. Poskrbijo za otroke z znanjem za ravnanje, ki ga pač imajo. Poskrbijo za otroke lastne skupnosti in si znajo nuditi oporo.

Otrok ob najinem prvem obisku pri sogovornici doma, citiran dnevniški zapis: *»Otrok se je ob našem obisku igral, ima razvito motoriko, pravilno drži svinčnik, zloga kocke, okolica ga zanima. Ne govori, gruli, spušča različne glasove, vzpodbujala sem sogovornico z besedami, naj čim več govori z otrokom, se z njim igra, govori tudi v slovenščini, ne le v romskem jeziku. Glede hranjenja sem ji svetovala, naj pusti hrano na mizi, jo bo otrok vzel kasneje, če jo noče jesti ta trenutek. Otrok določene hrane ni poznal, prav tako ne sme piti mleka. Kakšen puding že, ne pa toliko, kot drugi otroci te starosti. Prav tako sem jo vzpodbudila, da otroku skuha čaj, ponudi vodo, večkrat na dan, veliko tekočine in ne sladkih sokov [...].« In potem zapis nekje na sredini časovnice najinega sodelovanja: »[...] Njuna vez se je poglobila. Do danes, ko sem prihajala na obiske, je sogovornica mogoče pričakovala pomoč sestrice otroka, ki že dalj časa biva pri sogovornici, mogoče samo njeno prisotnost, saj je otrok s svojo starejšo sestro zelo povezan. V času, ki ga je potrebovala, je pridobila suverenost, odpornost, postala samostojna v vlogi skrbnice. Otrok ji prisluhne, pričel je izgovarjati besede, pride k njej po objem, se vrne k igri. Ljubeče ga sprejme, ga nežno ogovarja, začuti, kaj otrok potrebuje, je uglašena z otrokom [...].«*

Izkušnja varnosti s strani dovolj dobrih staršev oziroma skrbnikov otroka vpliva na varno navezanost otroka. Kako skrbnik čustveno ovrednoti svoja dejanja do otroka, pomembnih drugih, okolice. Pomembno je, da so starši z otrokom čustveno uglašeni, da se primerno

odzivajo na potrebe otroka. Na podlagi občutka osebne varnosti otrok raziskuje okolico in odkrito izraža lastne potrebe. Ne varno navezani otroci so negotovi, zavračajo stik in bližino s pomembnim drugim, okolico. Ti otroci so bili velikokrat zavrnjeni s strani pomembnih drugih, starši potreb svojih otrok niso razumeli ali prepoznali ali pa so bile te potrebe za njih preveč obremenjujoče in so se nanje obrambno odzvali. V takih družinah je za otroka mehanizem preživetja obrambno vedenje (Erzar in Erzar, 2011).

6 Krepitev odpornosti družine

»Čeprav se nekatere družine spoprijemajo z več težavami kot druge, imajo vse potencial za okrevanje in prevzemanje nadzora nad svojimi življenjskimi izzivi. S krepitvijo družinske odpornosti, ko so posamezni problemi razrešeni, pridobi družina več virov za spoprijemanje s prihodnjimi izzivi. V pristopu, ki temelji na moči družine za okrevanje, gre za shajanje, prilagajanje ali kompetentnost pri odpravljanju težav, da bi prepoznali ali razumeli priložnosti za preobrazbo in rast, ki lahko izhajata iz krize. Avtorica F. Walsh (2006, str. 251) poudari, da je pristop, ki temelji na družinski odpornosti, najbolj potreben in koristen pri družinah, v katerih so zaradi ponavljajočih frustracij in neuspehov prisotni občutki obupa in premaganosti. Ko se osredotočimo na družinske potenciale, lahko družine razvijejo upanje in prepričanje, da se lahko spoprimejo s problemi. Okvir odpornosti je uporaben kot konceptualni zemljevid za prepoznavanje in razvijanje ključnih družinskih procesov, ki lahko zmanjšajo stres in ranljivost v zelo tveganih situacijah, spodbujajo zdravljenje in rast iz kriz ter krepijo vire družine, da bi premagala težave« (Mešl in Kodele, 2016, str. 55–56).

Procesi, ki krepijo družinsko odpornost, so družinski sistem prepričanj, organizacijski vzorci in komunikacijski procesi (Mešl in Kodele, 2016, str. 55–56). Moč okrevanja izvira iz prepričanj, ki najdejo smisel, vzbujajo upanje in črpajo pozitivne izkušnje iz preteklosti, organizacijski vzorci, skupni obredi, ki povezujejo člane družine, in ustrezni komunikacijski procesi, ki prinašajo jasnost v kriznih situacijah, spodbujajo čustveno izražanje, sodelovalnost, omogočajo, da je posameznik slišan, ima prostor in čas, da obstaja kot sebstvo, kar omogoča družini nenehno rast in osebni razvoj (Mešl in Kodele, 2016, str. 60).

Glede na to, kako se odzivamo na konfliktne oziroma stresne situacije v življenju, vpliva veliko dejavnikov, kot so osebna zgodovina, transgeneracijski prenos, okolje, v katerem odraščamo, živimo, revščina, kronične bolezni, predvsem pa varna navezanost, ki smo jo pridobili v najzgodnejšem obdobju odraščanja.

Na krepitev odpornosti in vzpostavitev varne navezanosti v medosebnih odnosih vpliva podpora partnerja, družine, skupnosti.

Kljub težkim izkušnjam v preteklosti, nasilju v matični družini, izkušnji diskriminacije s strani okolice v času odraščanja, kljub izgubi dolgoletnega partnerja je sogovornica, otrokova teta, h kateri je otrok nameščen v varstvo in vzgojo, zmogla neizmerno moč in odpornost ravnanja s konfliktom, dialoga s staršema otroka, dialoga s centrom za socialno delo in s pomembnimi drugimi v individualnem delovnem projektu pomoči.

6.1 Podpora v procesu varnega navezovanja sogovornice z otrokom

Kljub temu da je sogovornica imela določeno znanje za ravnanje v odnosu do otroka za zagotovitev osnovnih otrokovih potreb, je bilo zaznati na začetku najinega druženja njen strah biti sama z otrokom, predvsem ko je otrok postal nemiren, recimo ob oblačenju, ob umivanju. Takrat je prosila za pomoč otrokovo sestro, za katero že nekaj časa skrbi, ob kateri se je otrok počutil varno. Potrebna sta bila čas in prostor, da je sogovornica s svojim nečakom navezala pristen in zaupen odnos, v katerem se je počutila varno, pridobila odpornost in zaupanje vase. Ob najinih srečanjih sem ju večinoma opazovala. *»[...] Otrok napreduje, danes smo skupaj brali knjigice in risali. Se lovili okoli mize. Otrok sodeluje pri igri, izgovarja imena družinskih članov, tudi mojega, se hihita, je poln energije. Risal je z barvicami. Barvice iz leve roke vzame v desno in piše. [...] Govorili sva o prehranjevanju otroka. Skrbnica se znajde in otroku ponudi hrano, ki je noče, na način, da jo doda hrani, ki jo sprejme. Skrbnica se znajde. Otroku postavi zdrave meje, ko jo ta preizkuša kot pomembnega drugega, kaj lahko počne in kaj ne. Skrbnica ima integriteto. Pohvalim jo, kot vedno.«*

Bili so trenutki, ko sem otroka pobožala, nežno objela, govorila o tem, kako majhni otroci potrebujejo dotik, objem, miljenje. Sogovornica ga je božala, se ga dotikala, vedno bolj sta si postajala blizu. Potrebovala je čas in prostor, da si zaupa. Iz majhnih korakov je črpala moč za spremembo. Med njima je vez postajala vedno bolj naklonjena, varna, zaupna.

»V pogojih čustvene naklonjenosti in varnosti se otrok naravno naveže na starše; ti so nanj čustveno ušlašeni, spremljajo njegovo dihanje, smeh, spanje, hranjenje in odzivanje. Starši prepoznajo otrokova fiziološka in čustvena stanja oziroma potrebe in nanje ustrezno odgovorijo. Toda to je le najosnovnejši okvir njihove interakcije z otrokom. Na globlji ravni se starši čustveno povsem predajo otroku in iz minute v minuto v sebi pripravljajo prostor za odzive na otrokova stanja in vedenje. Nenehna pripravljenost na globoko čustveno odzivanje je najbolj ustvarjalna in pogosto manj opazna in manj ovrednotena plat starševstva. Otroci, ki jih starši na ta način ponotranjijo, živijo svoje čustveno življenje v naročju varnih odnosov, ki so jih spletle generacije pred njimi. Ustrezno odzivanje mater gradi in vzdržuje otrokovo vitalnost in prek neopaznega čustvenega truda in ugaševanja sooblikuje svet varne povezanosti, pripadnosti, zaščite pred stresom in seveda ljubljenosti« (Erzar in Erzar, 2011, str. 10).

6.2 Podpora sogovornici v procesu zdravljenja otroka

Zaradi nizke ravni železa v krvi otroka je bila s strani zdravnika svetovana hrana z visoko vsebnostjo železa. Otrok hrane ni poznal, že v kriznem centru za otroke so imeli težave s prehranjevanjem. Mama ga je hranila predvsem z Alpskim mlekom.

Otrok je usvojil določene prehranske izdelke in jih sprejel že v kriznem centru. Sogovornica se je posvetovala s pediatrom glede primerne prehrane za otroka, skupaj sva v sklopu različne literature raziskovali prehranske izdelke z visoko vsebnostjo železa, da bi otrok pridobil dnevno količino, kljub temu da je otrok zavračal hrano. Sogovornica se je soočala z dnevnim zavračanjem obrokov s strani otroka, a kljub temu ni obupala. Mirno mu je ponujala hrano, nekako poskušala umešati sestavine v hrano, ki jo mara, da bi otrok použil elemente, ki so potrebni za zdrav telesni in duševni razvoj. Namreč otrok je bil zaradi nizke vsebnosti železa v krvi velikokrat zaspan in nejevoljen. Glede na to, da pripadniki romske skupnosti ne jedo veliko raznovrstne hrane, še posebej ne zelenjave, je sogovornica znala otroku ponuditi paleto različnosti in zmogla iznajdljivost, da je hrano použil. Dodajam citat iz dnevnih zapisov: *»[...] Ob prihodu v kuhinjo toplega doma sogovornice me pozdravi, z roko v zraku otrok. Otrok je razigran, me sprejme k sebi, komunicira z mano. Zlaga kocke, igrače zloži ven iz vrečke in ponovno v vrečko, pritiska tipke zvočnih igrač, se nasmehne. Opazujem sogovornico, otrokovo teto, ko mu ta postavlja meje. Vztraja. Otrok skloni pogled in se obrne k sestrici. Preizkuša njene meje. Sestrica, kot smo se dogovorili, je v zavezništvu s svojo teto in ne dovoli otroku, da prekrši dogovor. Sogovornica preusmeri pozornost na igro. Otrok popusti. S sogovornico sva zadovoljni, da je uspešna pri postavljanju meja. Sogovornica je povedala, da je raven železa v krvi boljša, ni pa še čisto dobro. Otrok še naprej jemlje železo v obliki sirupa, sledi kontrola, ko bo zopet pregledana raven železa v krvi, in nadaljnje zdravljenje, če bo to potrebno. Pove, da otrok je, pije, spi 12 ur čez noč. Čez dan noče spati. Svetovala sem ji hrano z vsebnostjo železa, torej jetrca, meso, jajca in podobno. Skrbnica omenjeno hrano že pripravlja, predlagala sem čaj timijana [...].«*

Ob koncu najinega srečevanja se je vsebnost železa v krvi otroka znatno izboljšala.

6.3 Podpora sogovornici pri varstvu in vzgoji otroka, motivacija za razvijanje otrokovih govornih in motoričnih sposobnosti ter pridobitev oblačil in obutve

Izziv je predstavljalo branje slikanic, pogovarjanje z otrokom tudi v slovenščini, saj bo otrok imel osiromašen besedni zaklad, zaradi česar bo njegovo socialno življenje okrnjeno. V praksi se neznanje slovenskega jezika pri pripadnikih romske skupnosti manifestira že v vrtcu,

kjer je otrok velikokrat izločen, namreč ne zna se izraziti, prav tako pa tudi ne razume, kaj okolica želi od njega. Pri otrocih, pripadnikih romske skupnosti, je opaziti izrazit primanjkljaj v poznavanju slovenskega jezika. Sogovornica tako kot večina pripadnikov romske skupnosti otroka na začetku ni preveč spodbujala k temu, da bi izgovarjal besede v slovenščini, vendar bila je pripravljena narediti majhne korake in opazovati, kako se odziva otrok na prebrane besede. Ko sem prišla žogo in se žogala z otrokom. Nasmeh otroka, njegova vrnjena žoga in motiviranost za igro in raziskovanje. Ko sem vztrajala in se na vsakem srečanju za nekaj trenutkov usedla k otroku in mu brala slikanice v slovenščini in v romščini, je sogovornica opazovala in ponovila vedenje.

Malo jaz in malo ona sva peli pesmice otroku. Omenila sem, kako se lahko počuti otrok v odnosu do otrok, ki razumejo slovensko. Počuti se lahko nerazumljenega in nesprejetega v odnosu do sovrstnikov, ki predstavljajo pomembnega drugega v procesu odraščanja. »Socialna mreža otroka je lahko vir moči, prijateljstva, samospoštovanja, lahko pa je tudi vir stresa, pritiskov, izkoriščanja in zlorabe, pomembna ovira za dober razplet« (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2020, str. 170).

Otrok ni imel dovolj oblek. Otrokova teta je tako vložila vlogo za izredno denarno socialno pomoč, sama pa sem prek lastne socialne mreže pridobila kar nekaj oblek, obutve, igrač.

6.4 Delo na drugi ravni s sogovornico – stik s seboj in stik z otrokom

S sogovornico sva veliko govorili o občutku odgovornosti. Njen občutek, da je odgovorna za celo družino, sem čutila na vsakem najinem srečanju. Ko sem jo vprašala, kaj si želi zase, je vedno odvrnila: »Nič.« Veliko sva govorili o tem, da so njeni sorodniki odrasli in dolžni sami poskrbeti zase.

Sogovornica zna črpati razvidnost iz preteklosti, iz izkušenj. Sprejema spremembe in sprejme tisto, česar ne more spremeniti. Svojo stisko je vedno znova izrazila pri občutku odgovornosti za svoje brate, kar bo težko razrešila sama. Razmišljala sem, da bi ji omenila dodatno strokovno pomoč, a je bil odpor z njene strani tako močan, da nisem predlagala omenjene rešitve. Ne zmore še razvidnosti v odnosu do njih, nekje globoko v sebi tudi sama krivi strokovne delavce in formalno mrežo pomoči za to, da brat, otrokov oče, ne pridobi stanovanja in da živi, kot sama pravi, »kot pes« v kamp prikolici. Zapis dnevnika: »[...] *Otrok se je prebudil ob mojem prihodu. Sogovornica ga je preoblekla, nato sva brala, se igrala. Danes ni zbran. Teka naokrog in se ne osredotoči na nobeno od iger. Opazim, da je sogovornica v skrbah. Vprašala sem jo, kakšen je bil teden. Povedala je, da dober, da težko prenaša dejstvo,*

da nikamor ne more, ne more kupiti oblek za otroka. Počuti se ujeto. Vprašala sem jo, kako je ona. Povedala je, da dobro. Čutila sem, da ni iskrena. Vprašala sem jo, kako sta starša otroka, kako potekajo stiki. Odvrnila je, da stiki potekajo po navodilih sodišča, ob torkih in sredah, starša navodila upoštevata. Potem je nadaljevala govoriti o dejanskih občutkih. [...] Govorila je o tem, da center ne naredi dovolj za starša. Da Občina ni naredila dovolj za družino, da se nihče ne potrudi, da bi starša prišla do stanovanja. Skrbnica pove, da sta se starša obrnila na njunega odvetnika. Da bi jima pomagal pri iskanju primerne bivalne prostora. Bila je jezna. Jokala je. Problem predstavlja njen občutek odgovornosti za brata. Povzela sem povedano in jo vprašala, kako bi ona rešila stanovanjski problem, če bi bila socialna delavka. Želela sem ji ponovno predstaviti korake, ki jih je naredil center v preteklosti za to, da bi starša aktivno sodelovala pri soustvarjanju zelenih izidov s formalno mrežo pomoči. Ni me zmogla slišati. Zato sem le poslušala. Zgodbo iz preteklosti. Zgodbo pripadnikov romske skupnosti v družbi. Poskušala sem ji predstaviti dejstvo, da ni odgovorna za bratovo življenje. Da je odgovorna zase in zdaj tudi za nečaka in nečakinjo. Brat in njegova žena sta odrasla, odgovorna za lastno življenje, dejanja in za življenje svojega otroka. In sta dolžna poskrbeti za primerno bivalno okolje. Ustvarili sva zaupen odnos, ki je skrbnici omogočil, da je iskreno spregovorila o osebnem konfliktu, jezi in nemoči. Jokala je, se spominjala preteklosti, stigme in diskriminacije, ki jo je doživljala po njenih besedah in povedanem skozi življenje. Vračala sem jo v tukaj in zdaj, iskala vire moči in predvsem želela ozavestiti, da ni odgovorna za življenje svojega brata [...].«

Čutila sem, da želi govoriti o tem, obenem pa tudi njen odpor. Ni primeren čas.

Nekajkrat se je zgodilo, da se je razjezila name. Takrat sem poslušala, samo poslušala.

»Pomembna tema je vloga socialne delavke, ki je hkrati gostja v družini, a tudi vodja IDPP. Kako voditi, kako se odzvati v situacijah, ko je treba posredovati, prekiniti prepir, ustaviti odziv, ki ogroža varen prostor vseh udeležениh? Kljub temu da delamo z družino na njenem domu in smo zato gostje, smo odgovorni za vzdrževanje delovnega odnosa, za vodenje IDPP, za vzdrževanje varnega prostora za pogovor, za soustvarjanje zelenih sprememb. Tudi na domu ljudi upoštevamo koncept osebnega vodenja (Vries & Bouwkamp 1995), se odzovemo, ko srečanje ne poteka v smeri dogovorjenega načina sodelovanja, in povabimo družinske člane v skupno iskanje rešitev« (Mešl in Kodele, 2016, str. 53).

Na najinih srečanjih se je večkrat zgodilo, da je pričela pogovor o odnosih v matični družini. O nasilju s strani očeta, o podpori, ki jo je morala nuditi materi, da je preživela, in o skrbi za brate in sestre. Odgovornost za družino nosi še danes. »Vprašala sem jo, če je jezna name. Če sem jo s čim užalila. Opravičila se je za zadnjič. [...] Govorili sva o jezi, o tem, da

sem ji v podporo. Povedala je, da mi zaupa in da sem drugačna. Da razumem [...] da se lahko pogovarja z menoj. Govorili sva o odgovornosti. Od malih nog je skrbela za družinske člane in zaupala je le materi. Druga socialna mati je bila 'civilka', mama njenega dolgoletnega partnerja. Pogovarjali sva se o tem, kakšno srečo je imela, da je imela v mladosti ljudi, v bližini katerih se je počutila varno in sprejeto. Povedala je, da je bil oče nasilen, tepel je vse otroke, mama je bežala od doma. Njeni bratje so imeli povsod težave, težko so se vključevali v družbo, vršili so različna kazniva dejanja, bili nasilni, niso imeli veščin za življenje za vsakdan.»

Ko sva preusmerili pogovor na njo, tukaj in zdaj, je bil odgovor vedno isti: »Zase si ne želim ničesar. Imam streho nad glavo, imam mir, drugega ne rabim [...] ljudje so danes zlobni.«

Sama sem doživljala sogovornico kot izjemno odporno osebo. Njen vsakdan, mogoče ne tako drugačen, se mi je zdel radosten. Njena skrb za malčka in njegovo sestro. Kako rada ju ima, kako ju gleda, se ju nežno dotika.

Neizmerno dragoceni so bili trenutki, ko sem opazovala, kako se postopoma navezujeta otrok in sogovornica drug na drugega. Kako otrok gleda svojo skrbnico. Gleda jo, kot otrok gleda dovolj dobro mamo, za katero ve, da bo poskrbela zanj.

»Odrasli dobro vemo, da nas vsak občuten stik spreminja, in to tem bolj, čim bolj nam je človek pri srcu. Vse, kar prodre v naš prostor, vnese v nas svojo vsebino in se premeša z našo. Po stiku nihče ni več tak, kot je bil prej. Druge vnaša v nas svoje čutenje, ki je lahko ekspazivno vitalno in poživljajoče ali pa ni tako; po srečanju pa je naš prostor lahko oplojen, preurejen, izprazenjen ... Ko je stik vzpostavljen, svojega prostora ni več mogoče v celoti obvladovati. To je treba storiti prej. Edina učinkovita obramba je razdalja; če bližino odklonimo, če stik onemogočimo, ostanemo v celoti, kar smo: zaprti in nedotakljivi. Če odklonimo stik s tem, kar povzroča čutenje, se lahko izognemo čutenju. Odklon vzpostavi razdaljo, na podlagi katere čutenje ni več mogoče. Kadar to storijo drugi, razberemo, da nas tisti, ki se odmakne, noče čutiti. Bližina pa pove, da dopuščamo stik in da nam je do tega, da bi bolje in več čutili: otipali, videli, slišali, okušali. Bližanje pomeni torej oboje: da hočemo več čutiti in da hočemo poglobiti stik. Sprejeti bližanje pomeni sprejeti naraščajočo intenzivnost občutij, a to ne le v sebi: tudi drugemu s tem dopustimo, da bolj čuti našo navzočnost in našo vsebino. Ta prihaja vanj tem bolj, čim bolj se nam približa. Stik sproži torej prelivanje čutenja, čutenje pa poglobi stik in omogoči razbiranje sporočil. Stik in čutenje sta pravzaprav isto in se vzporedno razvijata. Zato, da dojenček lahko doživlja svoje obstajanje, so potrebni čutenje in stiki. Vsebina obstajanja je torej odvisna od čutenja, ki nastaja v stikih. Izkušnje usmerjajo dojenčka v bližanje in v rastočo intenzivnost čutenja ali pa v odmik in v višanje čutnega praga ob stiku in čutenju. Sposobnost čutenja in sposobnost vzpostavljanja stika sta povezani tako tesno, da bi ju morali zlit v en sam

pojmem: 'sposobnost za čutenje v stiku'. Sposobnost vživljanja ali sočutja namreč nima istega pomena, kar ni dovolj razvidno, da tudi drugemu dopuščamo in pomagamo, da se vživlja v nas in sočustvuje z nami« (Rebula, 2016, str. 52).

6.5 Ponovna vzpostavitev vezi otroka s starši v okviru stikov pod nadzorom

S starši sem se srečevala v okviru instituta stiki pod nadzorom. Starša sta odklanjala pogovor v okviru stikov v slovenskem jeziku. Želela sta se z otrokom pogovarjati le v romščini. Postala sta nestrpna in žaljiva do nas, strokovnih delavk. Nista bila motivirana za sodelovanje, prevzeti odgovornost za lastna dejanja v preteklosti, tukaj in zdaj in za prihodnost. Vračala sta se v čas, ko je bil otrok odvezet, vedno znova sta obtoževala CSD.

Ko smo jima sodelujoče vedno znova protokol predstavile v besedah, ki jih razumeta, da stiki morajo potekati v slovenskem jeziku, sta sprejela povedano.

»Družine vseh oblik težijo k ohranjanju več istega, varnega. Težko je spremeniti značilnosti družinske skupine. Njeni motivi in cilji, pravila, norme in vrednote, vloge, ki so se izoblikovale, varujejo družino v težkih življenjskih situacijah, ko je vsaka sprememba grožnja pred nerešljivimi konflikti. Vsaka družina potrebuje temeljni občutek varnosti v znanem in predvidljivem. Zdi se, da smo pristali na eno desetino varnega, saj tudi danes, v 21. stoletju, odprti prostori za pogovor v družini niso običajni« (Mešl in Kodele, 2016, str. 31).

Po določenem času, po več stikih, opozorilih, opolnomočenju s strani vseh nas, strokovnih delavk, vključenih v dogovor o sodelovanju, sta počasi zmogla razvidnost, sprejela dogovor v okviru stikov in spoštovala protokol instituta stiki pod nadzorom.

»Način, kako starši doživljajo otroka, vpliva na obnašanje starša do otroka. Bolj kot je starš sposoben realno videti lastnega otroka, bolj bo lahko odgovoril na njegove potrebe. Rizični starši otroku pripisujejo svojo lastno agresivnost, osebne lastnosti pomembnega drugega, ki je razočaral roditelja, in podobno. Otrok bo sčasoma prevzel nase projekcije starša in pričel misliti slabo o sebi, integriral bo navedeno obnašanje, ki v bistvu ni njegovo, in kljub temu da mu bo okolica naklonjena, bo sebe v življenju doživljal kot slabega. Nekateri starši so tako obremenjeni z lastnimi potrebami, problemi, da otroka ne vidijo kot samostojno, celostno in neponovljivo človeško bitje, z lastnimi potrebami, željami in cilji« (Ajduković in Radočaj, 2008, str. 185).

Navajam zapis dnevnika v okviru instituta stiki pod nadzorom: »[...] *Otroka sem prijela v naročje in ga izročila materi v naročje. Mama je otroka objela, ga pobožala, slekla bundo, oče ga poboža. Mama otroka izroči očetu, z otrokom se pogovarjata v slovenskem jeziku. Peljeta*

ga k igračam, vzameta igrače, se vsi igrajo. Otrok ju opazuje, vrača naklonjenost. Mama se usede na stol, ponudi otroku 'smokije'. Otrok noče jesti. Mama deluje razočarano, vrne se k igri otroka in očeta. Mama ponudi otroku liziko, otrok liziko odpira in zapira, se igra z avtomobilčkom. Starša ga vzpodbujata v igri, ga nežno ogovarjata. Potem mama otroka da očetu v naročje, oče se igra z otrokom. Otrok ponovno odkloni hrano in pijačo. Mamo ogovorim z besedami, da ni pomembno, če otrok ne je in ne pije. Pomembno je, da sta onadva tukaj in zdaj z njim. Mama se pomiri [...]. Starša se nasmihata otroku, otrok se nasmiha staršem. Otrok zaploska, starša zaploskata nazaj, se pogovarjata z otrokom. Starša sta ljubeča. Otroku kažeta ikono device Marije na zaslonu, Božička, božične jelke. Mama vzame otroka v naročje, se skloni nad otroka, joče. Ogovorim jo, ker zaznam, da bo pričela jokati. Mama začuti, kaj želim.« Eden od majhnih korakov k veliki spremembi je bil, ko je mati doživela uvid v odnosu do otroka v smislu prelaganja odgovornosti na otroka. Svoja čustva žalosti. »[...] se znova vrne v tukaj in zdaj in otroka ogovori nežno, ga objame, se igra. Starša otroka oblečeta, otroka mi mama izroči v naročje, otroka odnesem skrbnici [...].« Ta sprememba bo pomembna v odnosu do otroka v bodočnosti, da mu bo omogočila varno otroštvo in prostor, da lahko obstaja kot neponovljivo človeško bitje in da ni odgovoren za čustva matere.

Njun odnos do otroka je postal bolj varen in ljubeč. Temu je botrovala podpora s strani tima, poslušanje s »tretjim ušesom«, torej strokovna delavka je znala slišati in nadalje ubesediti cilj, željo po spremembi. Vedenje starša, ki omogoča ponovno navezovanje otroka, omogoča ljubeč odnos. Novi vzorci vedenja so se ob vsakem srečanju utrjevali s spodbujanjem in podporo na novo pridobljenih vzorcev vedenja.

»[...] Starša sta otroku prinesla škatlo, polno prehrambnih izdelkov. Otrok ob prihodu staršev sedi v mojem naročju. Oče povabi otroka v svoje naročje. Otrok stegne ročice proti očetu Silvu. Usedeta se za jedilno mizo, kjer že sedi mama. Mama mu ponudi jogurt, oče mu ponudi sok. Starša se s sinom pogovarjata. Otrok je puding, mama ga hrani z žlico, spiže požirek soka, ki ga ponuja oče. Oče otroka nese proti oknu, opazujeta zasneženo okolico. Nato se vrneta k mizi, kjer starša vzpodbujata otroka, da piše na tablo 'piši-briši'. Otrok se igra z maskami. Želi sneti masko z obraza očeta in mame. Starša si popravljata maski. Malo pogleda obraz pod masko. Mama otroka še naprej hrani z žličko. Oče se medtem z otrokom igra. Še vedno pišeta, otrok je miren, aktivno sodeluje v igri, posluša, se dotika staršev. Otroka želi v mamino naročje. Oče in mama vzameta knjigico in mu bereta. Oče poimenuje simbole v slikanici, uči ga pomen in izgovorjavo besed. Gledata copatke, ki jih ima otrok, mama otroka ogovarja, otrok mirno posluša, opazuje. Otrok in mama nato gledata slike na kuhinjskem zidu. Otrok poimenuje družinske člane. Očetu zazvoni telefon, prekine. Usede se nazaj za mizo, vsi trije se igrajo

'miška kašo kuha'. Otrok ponavlja besede za mamo. Oče bere knjigo. Otrok hoče na tla. Nato se vsi trije presedejo od jedilne mize na kavč. Skupaj zlagajo kocke. Mama si nadene sončna očala. Otrok jo gleda in se nasmiha, kaže s prstom na mamo. Potem si očala nadene oče. Otrok mu jih vzame, si jih natakne na oči, jih vrne očetu. »Moje zlato,« mu reče mama, ga boža, objema. Nato zlagajo kocke. Otrok ves čas sodeluje v igri, je uglasen s staršema, se pogovarja z njima, vesel je njune družbe, radosten, razposajen. Mama da otroku kovance, otrok jih spravlja v denarnico, oče zлага kovance. Otrok se objame z očetom, mamica ga boža po stopalih. Malček je popolnoma sproščen, miren, zadovoljen. Nato skupaj berejo slikanico. Starša se z otrokom igrata s kovanci in denarnico. Ob zaključku stika v kuhinjo stopi sogovornica, starša se poslovita. Otrok joka. Sestrica ga vzame v naročje. Otrok kliče starša po imenu. Pomiri se v naročju sogovornice [...].«

Starša sta imela čas in prostor, da bi izrazila želene izide za njiju v okviru protokola, v času pogovora. Kljub temu da sta ob zaključku pogovora sprejela povedano, kar pomeni, da sta kimala in povedala, da se strinjata s protokolom, ga podpisala, je njuna neverbalna komunikacija sporočala drugače. Potreben je bil čas, veliko dela na zaupanju, veliko pohval in iskrenosti, da sta starša zmogla bolj aktivno udeležnost v soustvarjanje zelenih izidov, po določenem času sta sodelovala, se pogajala, učila biti sposobna za konflikt, kar se je odražalo v mirni komunikaciji – znala sta prisluhniti. Na poslednjih stikih pod nadzorom nista bila več prisotna napadalnost in obtoževanje.

Ukrep trajnejšega značaja, odvzem otroka in dodelitev otroka v vzgojo in varstvo k drugi osebi trajajo do treh let. Verjamem, da bo sogovornica dovolj dobra skrbnica, do katere bo otrok lahko razvil varno navezanost. V tem času bosta starša imela čas in prostor, predvsem pa podporo vseh sodelujočih v procesu pomoči, da bi zmogla postati dovolj dobra starša, pridobiti veščine, da bi znala ceniti otrokov prostor, njegov čas, predvsem pa da bi znala slišati otrokov glas (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2020).

6.6 Perspektiva moči

V delovnem odnosu je ključnega pomena, da znamo poiskati vire moči sogovornika. V preteklosti poiščemo izjeme, ki so pripeljale do uspeha, iščemo vire moči tukaj in zdaj, podporno mrežo pomoči v skupnosti, v čem je sogovornica dobra, kakšne veščine je pridobila v preteklosti. Raziskati ključni trenutek v preteklosti, ki je vplival na to, da se je sprememba zgodila. »V središču zanimanja stroke je končno odnos, ki procese pomoči redefinira kot

soustvarjanje željenih izidov, po sanjah in upanju; sprašujemo po virih, po opori v skupnosti, po dobrih izkušnjah v preteklosti ipd.« (Čacinovič Vogrinčič in Mešl, 2020, str. 50).

Sogovornici sem dala vedeti, da ima čudovit dom, da ima znanje, empatijo in izkušnje, ki so potrebne za to, da bi bila dovolj dobra skrbnica otroku. Ko je recimo skrbnica izrazila dvom glede vedenja o prehrani malčka, sem jo podprla z besedami, da zaupam, da bo otroku nudila dovolj dober dom in da bo znala poskrbeti zanj. Posredovala sem ji literaturo, jo poučila o prehrani, ki jo potrebuje. Ostalo je naredila sama. Vedno je upoštevala predloge nas, strokovnih delavk, in se bila pripravljena priučiti novih znanj, tako v primeru otrokove prehrane, igre, komunikacije itd. Otrokova teta zna črpati moč iz preteklosti. Skrbno nosi znanje in ljubezen ljudi, sorodnikov, njenega ljubljenega sopotnika, ki so umrli. Spominja se njihove ljubezni, besed, trenutkov, ki jih je preživela z njimi. Iz preteklosti zna črpati moč za tukaj in zdaj. Večkrat je povedala, da nima prijateljev, da težko zaupa, da je svet danes drugačen. Sogovornica je odgovoren odrasli, ki v stresnih situacijah zna odreagirati mirno in razrešiti konflikt. Predvsem zna oceniti, na katere odločitve ima vpliv in na katere nima. Sogovornica ima razvito reziljenost – odpornost, zmore dovolj razvidnosti, kar pomeni, da zna ozavestiti problem in najti zanj rešitve. Ima sposobnost empatije in je dovolj dobra skrbnica, zmogla je razviti varno navezanost z otrokom, ki je ključnega pomena za to, da bo ta odrasel v odgovornega posameznika.

Starša imata ustaljene vzorce vedenja, ki so del obrambnih mehanizmov, ki so jima omogočili preživetje v intenzivno stresnih situacijah, v katerih sta se znašla. V procesu sodelovanja sem ugotovila, da se za uporniškim vedenjem skrivajo predvsem strah in občutki krivde zaradi njunih dejanj iz preteklosti.

»Starši ambivalentno navezanih otrok odgovarjajo na potrebe svojih otrok po navezanosti nedosledno. Na tako nepredvidljivo vedenje oz. odzivanje otroci reagirajo s tem, da vso energijo posvetijo iskanju pomoči in odziva. Od tod izhaja vtis, da je njihovo iskanje pomoči pretirano, da se predolgo poslavljajo od staršev ali da si nenehno želijo njihove pozornosti. Tako vedenje razumemo šele, če se poskušamo vživeti v otrokov notranji občutek negotovosti in nevarnosti, ki je nastal kot posledica ogroženosti v odnosu s skrbnikom. Otrokovo čustveno izražanje in vedenje sta samo posledici izgubljenega, ali bolje, manjkajočega zaupanja v odnose z odraslimi skrbniki oz. starši« (Erzar in Erzar, 2011, str. 21).

Pomemben trenutek v procesu pomoči je bil razvidnost matere v odnosu do otroka. Starša sta v procesu delovnega odnosa ozavestila ne dovolj dobro vedenje do otroka. Mati je zmogla razvidnost, da obremenjuje otroka, ko joče v njegovi prisotnosti, in se otroku naslanja v naročje v okviru stikov. Ob tem, ko sem jo vrnila v preteklost, v odnos mati – hči, je uvidela in se

opravičila za svoje ravnanje. Na naslednjih srečanjih je bila v odnosu do otroka ljubeča. Bolj ga je sprejemala kot celostno, samostojno človeško bitje. Kar pomeni, da ni dovolj dobra mati, če si otroka lasti, ampak je dovolj dobra mati, če za otroka skrbi.

Starša sta skozi proces počasi ozaveščala ravnanja v preteklosti, ki niso vodila k želenim izidom, z majhnimi koraki ustvarjata spremembe, ki bodo ključne za to, da bosta dosegla svoj cilj. Vendar počasi, ne zaupata še popolnoma sebi, ne zaupata nam.

Starša sta v soustvarjanju želenih izidov uporabila svoje vire moči, kot so prijatelji, sorodniki, ki jim pomagajo pri iskanju stanovanja. Ti so jim dovolili postaviti zasilno bivalno prikolico v enem od romskih naselij, kljub temu da jih je skupnost izločila. Stanovanja žal še nista uspela pridobiti, mreža sodelujočih akterjev v postopku pridobitve stanovanja je v tem primeru odpovedala.

Center za socialno delo jima bo tudi v nadalje pomagal pri uveljavljanju pravic iz javnih sredstev. Sama se trudita s pomočjo lastne iznajdljivosti in pozitivnih izkušenj iz preteklosti, katerih je malo. Pa kljub temu, zmogla sta postaviti bivalni objekt v romskem naselju, kljub temu da jima na začetku skupnost ni bila naklonjena. Vložila sta vlogo za pridobitev občinskega stanovanja. Prav tako sta si priskrbeli pravno pomoč, odvetnika, ki jima pomaga pri pridobitvi stanovanja.

V procesu soustvarjanja želenih izidov za starša, v katerem sem sodelovala le nekaj trenutkov, sem zaznala manko sposobnosti za konflikt, pogajanje ali ljubezen. V procesu soustvarjanja želenih izidov skupaj s socialnimi delavkami centra za socialno delo sta starša vedno bolj zaupala v odnos do drugega, postajala samoiniciativna, pričela aktivno sodelovati v procesu iskanja rešitev lastne življenjske situacije.

Zaupam, da bosta starša v procesu pomoči pridobila podporo za to, da bosta sama našla rešitev za želeni izid biti dovolj dober starš in da bosta našla vire moči, da bi si zagotovila osnovne pogoje za življenje ter da bosta znala zaprositi za pomoč, če sama ne bosta zmogla.

6.7 Etika udeležnosti

»Pogovor o virih, raziskovanje željenih izidov, potrebne spremembe, vse to se zgodi v procesu soustvarjanja, če je zagotovljeno osebno vodenje socialne delavke, ki proces soustvarjanja zagotavlja kot usmerjenost k rešitvam, tako da so udeleženi vsi« (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2020, str. 48–49).

V procesu soustvarjanja zelenih izidov je bila sogovornica aktivno udeležena na vseh ravneh odnosa. Kot je sama večkrat povedala, se je počutila sprejeto, razumljeno, imela je prostor in čas, da je lahko izrazila sebe, svojo bolečino, skrb in konflikt. In bila sprejeta.

Delali sva na razvidnosti pri sprejemanju neznanih ljudi v življenje druge osebe, tete otroka, saj težko dovoli komu blizu. Izgubila je zaupanje v ljudi. Posledično me neizmerno veseli dejstvo, da je kljub strahovom počasi pričela sodelovati z mrežo pomoči.

Sogovornica, otrokova teta, je ob zaključku najinega sodelovanja povedala, da ji je sodelovanje prineslo znanje, podporo, predvsem pa ji je veliko pomenila materialna pomoč, torej pomoč v obliki socialnih transferjev, pomoč pri izpolnjevanju vlog, obleke, obutve, igrač, knjig, katere smo priskrbeli družini. *»[...] V okviru storitve pomoč družini za dom je sogovornica po današnji evalvaciji v okviru svetovalnega razgovora povedala, da je pridobila predvsem veliko vzpodbude in podpore, nasvet, informacije, še naprej si želi tovrstno podporo. [...] Pove, da ima občutek, da ji stojimo ob strani, največ ji pomeni, da smo otroku pridobili obleko, igrače in izredno denarno socialno pomoč, da je lahko otroku kupila nujne potrebščine. [...] Pove, da je bila slišana in upoštevana. [...] Počutila se je varna in sprejeta v socialno-delovnem odnosu [...]. Želela bi si tovrstnega sodelovanja tudi v nadalje.«*

V okviru storitve pomoč družini za dom sem se kot odgovorna zaveznica v soustvarjanju zelenih izidov ob vsakem srečanju trudila preveriti, da sem se družini in družinskim članom pridružila tam, kjer so trenutno bili. V njihovem jeziku. Skupaj z njimi sem raziskovala njihove potrebe, želje in želene izide. V procesu dela je bil ključnega pomena dialog z dvoletnim otrokom skozi igro, branje, s pomočjo dotikov, obrazne mimike. Otroku sem se trudila vedno znova omogočiti prostor in čas, da obstaja kot samostojno človeško bitje.

6.8 Socialno-delovni odnos in doseženi cilji v procesu podpore in pomoči

»Vednost, da se pomoč ustvari v delovnem odnosu, je ključna za razumevanje procesov podpore in pomoči v socialnem delu. Pomoč se poraja iz instrumentalne definicije problema in se ubesedi v ustvarjanju rešitev. Definicija pomoči ni dana vnaprej, temveč sodi k ustvarjalni negotovosti procesov socialnega dela. Strokovnjaki na podlagi osebnih izkušenj ter spoštljivi in odgovorni zavezniki jo morajo vsakokrat ustvariti, saj je edinstvena« (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2020, str. 26).

V procesu soustvarjanja zelenih izidov je bilo pomembno zagotoviti varen prostor in čas, da sta bila otrok in sogovornica slišana. Sogovornica je sama izražala probleme, s katerimi se sooča, ves čas sem jo opogumljala in jo poskušala voditi k zelenim izidom, in sicer v smislu

iskanja njenih virov moči in izjem v preteklosti. Njeni viri moči so iznajdljivost, fleksibilnost, znanje ravnanja v konfliktni situaciji, učljivost.

Veliko sva se pogovarjali o njeni preteklosti. Znala je poiskati rešitev v preteklosti, v nekem odnosu, življenjski situaciji, ko ji je uspelo najti rešitev. Izkušnja ji je dala moči, da je zmogla rešiti konflikt tukaj in zdaj.

V delovnem odnosu sem uporabljala jezik socialnega dela, da bi sogovornici opisala postopke centra za socialno delo, da bi razumela ravnanje služb v okviru ukrepov za zaščito otroka.

S sogovornico sem govorila v njenem jeziku, včasih v romščini, v večini pa sem ubesedila želeno z izrazi, ki jih sogovornica razume.

Ključnega pomena za sodelovalni odnos, ki sva ga ustvarili, je bila ocena motiviranosti sogovornice za določeno spremembo in seveda njena angažiranost, saj se ne dotikamo spremembe, na katero sogovornik ni pripravljen, saj na ta način lahko doživimo odpor s strani sogovornika (Berg in Miller, 2020).

Želene izide smo soustvarjali v okviru izvirnega delovnega projekta pomoči. Dnevnik je ob vsakem našem srečanju nastal vedno znova. V okviru projekta sem raziskovala trenutke, ključne za spremembo, ki se mora zgoditi, da družina zmore razvidnost, ozavešča vzorce vedenja, ki preprečujejo spremembo, torej želene izide, in se preoblikuje.

»Socialno delo z družinami ni terapija. Socialno delo z družinami je delo na način soustvarjanja rešitev v delovnem odnosu. Socialno delo z družinami, ki prinese spremembe in rešitve, ki zmanjšajo stisko in prinašajo upanje, ima terapevtski učinek, a ostaja socialno delo. To seveda ne pomeni, da družina v procesih pomoči ne potrebuje kdaj tudi družinske terapije ali druge oblike terapevtske pomoči. Socialno delo z družinami zajame tudi to odločitev v IDPP« (Mešl in Kodele, 2016, str. 21).

Najin odnos s sogovornico, otrokovo teto, se je skozi čas in prostor, ki sta nama bila dana, poglobljal skozi celotno obdobje IDPP. Zgradili sva zaupen in varen odnos, v katerem so se odvile mnoge male rešitve in majhni koraki k želenim izidom za vse udeležene. Pomemben je bil pogovor. Enakopravno porazdeljene vloge udeležencev. Slišnost vsakega udeleženca. In odgovornost vsakega od nas, torej konkretne rešitve tukaj in zdaj, načrt za prihodnost in doseganje le-tega, sprotna evalvacija in medsebojno spoštovanje, podpora. Sprejemanje sprememb in sprejemanje tistega, česar se spremeniti ne da. Če smer pogovora ni vodila k rešitvi ali sem doživela odpor s strani sogovornice, sem bila le v vlogi poslušalke in nadalje speljala proces pogovora v želeno smer k rešitvi.

Vedno znova sva utrjevali nove načine ravnanja, da bi sogovornica spremenjeno vedenje integrirala v svoj vsakdan. Ugotovila sem, kako pomembni so obredi, navade za razvoj in utrjevanje sprememb, da so člani družine slišani in da se sploh lahko spoznajo.

»Na vsakem terapevtskem srečanju naj terapevt in klient sooblikujeta jasen fokus. Lahko jih je tudi več, vendar je pomembno, da ostaneta dovolj časa pri obravnavi ene teme. Izogibajta naj se skakanju s problema na problem in s teme na temo. Za terapevte je pomembno nevrobiološko odkritje, da do dolgotrajnih sprememb pride samo, če jih neprestano, intenzivno in ponavljajoče aktiviramo. Pri obravnavanju problema pride do aktivacije živčnih dražljajskih vzorcev, ki se sprožijo pri tem problemu. Ob tej aktivaciji je pomembno, da se spremenijo, to pomeni, da se ustvarijo novi ali vse bolj utrjujejo zelo šibki dražljajski vzorci rešitve. Za utiranje je potrebna daljša aktivacija in ponavljanje. Zato je potrebno vsak korak, ki kaže na spremembo, večkrat ponoviti. Pri ponavljanju naj terapevt vztraja, tudi če klient razume njegov pomen. Terapevt naj razloži razliko med implicitnim in eksplicitnim učenjem. Pri implicitnem učenju ni pomembno razumevanje, ampak intenzivno in ponavljajoče izkustveno utiranje. Novo naučeni dražljajski vzorci se morajo pozneje aktivirati avtomatsko, zato morajo biti zelo dobro utrjeni« (Možina M. in Rebolj B. A, Od k rešitvi usmerjenega modela kratkotrajne psihoterapije do namerne prakse za doseganje psihoterapevtske odličnosti, UMco, Ljubljana, kot navedeno v Berg in Miller 2020, str. 356).

V dialogu s sogovornico, staršema in otrokom sem se trudila upoštevati pravila k rešitvi usmerjenega pristopa v socialnem delu: osredotočala sem se na rešitve, ki so možne, na problem, ki ga zaznava sogovornica. Proces pogovora sem vodila na način, da je sogovornica zmogla prepoznati uspehe v preteklosti, raziskovala sem izjeme v preteklosti, ki so sogovornici nudile vire moči za soustvarjanje rešitev tukaj in zdaj.

Ves čas sem verjela v starša, v drugo osebo in otroka. V proces sem vstopila z zaupanjem, da nam bo uspelo, in se na ta način tudi obračala k sodelujočim v procesu soustvarjanja želenih izidov.

Verjamem, da se bo družina počasi znala povezati, najti vire moči, si odpustiti, pričeti znova, sprejeti ravnanja drugega v preteklosti, za kar pa so potrebni čas, prostor in podpora skupnosti.

Mogoče sem preveč pričakovala v kratkem času. Predvsem od staršev, ki sta v svoji lastni zgodovini imela premalo virov moči in izkušenj, da bi znala ravnati drugače.

Otroci uporabljajo mehanizme preživetja, ki so jim omogočali varnost v ogrožajočem okolju. Ne zaupajo nežnosti, objem ni varen. Potrebujemo čas in prostor.

Otrok potrebuje ljubeč odziv. Vedno znova. Da bi se počutil varnega. In koliko energije potrebuje rejnik, potrpežljivosti, virov moči iz preteklosti, da zdrži. Kako je pomembno počakati otroka, se truditi najti otrokove vire, moči v preteklosti, utrjevati spremembe v vedenju, odkriti talente, predvsem pa biti na razpolago. Rejnik potrebuje mrežo pomoči, da bi otroku nudil varen prostor in čas za vsakdan.

V procesu pomoči je bilo treba vzpostaviti stabilno okolje za vse udeležence, predvsem pa delati skupaj, z matično in rejniško družino otroka, biti povezovalen in sodelovalen. Pomembno je, da starša sprejme rejniška družina, torej oseba, kateri je otrok dodeljen. Da se otroku ne odreže korenin. Biološki starši so del otroka in vedno bodo. Vrnitev v matično družino je ena od možnosti, pomembno je, da otrok ve, kdo so njegovi starši, da se lahko vrne k njima, če si to želi, in je sam sposoben izraziti svojo željo, oziroma če mu starši lahko nudijo varno otroštvo. Predvsem pa je pomembno, da otrok ve, da ni kriv za to, da je bil nameščen v rejniško družino.

Bili so trenutki, ko sem se počutila nemočno, saj sem se podobno počutila kot otrokova teta v odnosu do staršev. Ali sem naredila dovolj v odnosu z njima? Kaj bi lahko naredila drugače? Pa vendar vem, da sta odgovorna za svoje življenje in mladoletnega otroka, odrasla in dolžna poskrbeti za to, da bo družina ponovno imela svoj dom.

V okviru izvirnega delovnega projekta pomoči sem pridobila neprecenljivo izkušnjo ponovne vzpostavitve odnosa otroka s starši in neprecenljiv proces varnega navezovanja otroka na teto, mojo sogovornico. Prav tako dragocena je bila izkušnja doživeti otroka, ki staršem ponovno razpre ročice v objem in jima zopet želi zaupati.

Biti del te izkušnje je zame nekaj častnega in hvaležna sem družini za to, da sem bila lahko del tega popotovanja, v katerem smo zgradili del skupnosti in se varno znova, vsak od nas, vrnili k sebi domov.

Za sogovornico v procesu pomoči so bili pomembni zaupanje, ki sva ga zgradili v odnosu, povezanost, da se je odnos vedno znova vzpostavil in nadaljeval, ter vedenje, da sem tam, skupaj z njo, ko me potrebuje.

7 Kronologija izvirnega delovnega projekta pomoči

29. 10. 2020: Uvodno srečanje s starši, zeleni izid – pomoč pri ozaveščanju, razvidnosti obeh staršev, da je bil otrok nameščen k drugi osebi z začasno odločbo sodišča, ker nista dovolj dobro opravljala starševske skrbi.

30. 10. 2020: Srečanje s starši – soustvarjanje zelenih izidov – prevzeti odgovornost za lastno življenje, postati dovolj dober starš.

23. 11. 2020: Srečanje s starši – podpora staršema, poskrbela sta za zagotovitev osnovnih bivalnih razmer, živita v bivalnem zabojniku, brez vode in elektrike.

26. 11. 2020: Prvo srečanje z otrokom v kriznem centru za otroke, zeleni izid – otrok se nastani iz kriznega centra za otroke v vzgojo in varstvo k drugi osebi, sogovornici.

27. 11. 2020: Srečanje s sogovornico in otrokom, zeleni izid – soustvarjanje skupnih ciljev.

30. 11. 2020: Srečanje s sogovornico in otrokom, zeleni izid – pravilna pijača in prehrana otroka, raziskovanje literature skupaj s sogovornico, poizvedba pri pediatrinji.

4. 12. 2020: Srečanje s sogovornico in otrokom, varna navezanost, teta in nečak se povežeta, zgradita zaupanje.

7. 12. 2020: Srečanje s sogovornico in otrokom, med otrokom in sogovornico je vez, polna zaupanja, nežnih pogledov.

9. 12. 2020: Timsko srečanje, načrt podpore družini s strani centra za socialno delo.

14. 12. 2020: Timsko srečanje, stiki pod nadzorom, zeleni izid – predstavitev stikov, protokola o poteku stikov pod nadzorom staršem.

15. 12. 2020: Srečanje s sogovornico in otrokom, zeleni izid – otrok navezuje stike z neznanimi osebami, drugimi sorodniki – občutek varnosti.

16. 12. 2020: Srečanje s starši in otrokom, stiki pod nadzorom, zeleni izid – ponovna vzpostavitev stika otroka s starši.

17. 12. 2020: Srečanje s sogovornico in otrokom, zeleni izid – ponovna navezanost otroka s starši, opazovanje otroka po stiku s starši.

21. 12. 2020: Srečanje s sogovornico in otrokom, otrok slabo spi, je nemiren, ugotovimo, da ima afte v ustih, zeleni izid – obisk pri zdravniku, zdravljenje.

24. 12. 2020: Srečanje s staršema in otrokom, stiki pod nadzorom, zeleni izid – razvidnost v odnosu do otroka.

28. 12. 2020: Srečanje s sogovornico in otrokom, nemoč druge osebe, zeleni izid – opolnomočenje, iskanje virov moči. Otrok noče jesti, občutek odgovornosti za drugega, otrokovo neješčnost.

4. 1. 2021: Srečanje s sogovornico in otrokom, otrok je zdrav, igriv, raziskujoč, oba s skrbnico motivirana in v dobri kondiciji.

8. 1. 2021: Srečanje s sogovornico in otrokom, spodbujanje sogovornice, da mu bere v slovenskem jeziku in ne le v romščini, želeni izid – pismenost otroka.

11. 1. 2021: Srečanje s sogovornico in otrokom, dogovarjanje glede stikov pod nadzorom na domu sogovornice.

12. 1. 2021: Srečanje s starši, z otrokom, stiki pod nadzorom na domu sogovornice, želeni izid – domač, ljubeč, pristen odnos staršev do otroka.

15. 1. 2021: Srečanje s sogovornico in otrokom, želeni izid – iskanje virov moči v preteklosti za sedanjost.

21. 1. 2021: Sestanek s kolegico, strokovno delavko na centru za socialno delo, želeni izid – soustvarjanje zelenih izidov s starši.

22. 1. 2021: Srečanje s sogovornico in otrokom, želeni izid – povezanost otroka s skrbnico, s starši, primerna raven železa v krvi otroka.

25. 1. 2021: Srečanje s sogovornico, želeni izid – dialog o preteklosti, o ljubezni in bližini.

29. 1. 2021: Srečanje s sogovornico, želeni izid – pogovor o odgovornosti za druge, nam pomembne odrasle osebe.

1. 2. 2021: Srečanje s sogovornico, želeni izid – korak k razvidnosti skrbnice, uvid, da ni odgovorna za brata, očeta otroka.

5. 2. 2021: Srečanje s sogovornico, z otrokom, najin IDPP se danes zaključi, vendar družino obiskujem še nadalje do 25. 2. 2021, v okviru storitve pomoč družini za dom, počasi se poslavljam in ju spuščam.

Otrokova teta, sogovornica, otroku nudi varen dom. Otrok ima zagotovljene osnovne človekove potrebe, ima pravico do otroštva, zagotovljena sta mu varen objem in možnost raziskovanja okolice, biti povezan in biti avtonomen.

Zmogla je vzpostaviti varno navezanost z otrokom.

8 Sklepi

»Največje zlo in najbolj grozen zločin vseh zločinov je revščina.«

(George Bernard Shaw)

V okviru socialnovarstvene storitve pomoč družini za dom sva s sogovornico soustvarili zaupen odnos, ki je omogočil prostor in čas, da smo bili slišani vsi, ki smo soustvarjali želene izide. Sodelovalni odnos je omogočil občutek varnosti, ki je omogočil sogovornici, da se je po dolgem času mogoče prvič izrazila, podelila sebe s sebi pomembnim drugim, ki ga podpira in vodi nazaj k sebi domov. Ključni trenutek za spremembo v odnosu je občutek varnosti.

Veliko vlogo v procesu soustvarjanja zelenih izidov imata osebnost socialne delavke in večšina, kako obvlada vodenje sogovornika k rešitvi. V zaupnem odnosu se je ponovila izkušnja varne navezanosti, ki je osnova za pristne medosebne odnose.

Sogovornica je v procesu pomoči pridobila boljše komunikacijske veščine, potrpljenje, naučila se je postavljati meje, se izraziti, bolje je razumela, kako deluje sistem, proces pomoči, postopke centra za socialno delo. Želi si sodelovanja in podpore s strani formalne mreže pomoči tudi nadalje, da bi pridobila še več veščin za vzpostavljanje in vzdrževanje dobrih odnosov s člani družine.

Sogovornica je z otrokom vzpostavila ljubeč odnos. Otrok je slišan, ima prostor za raziskovanje in občutek varnosti, ko se vrača v objem. Je igriv, nasmejan, ima dobre motorične sposobnosti in je veselega, raziskovalnega duha.

Otrok redno obiskuje pediatra, raven železa v krvi se je izboljšala zaradi pravilne in bogate prehrane, ki mu jo nudi teta. Otrok izgovarja besede, poimenuje predmete in ljudi, hodi v vrtec.

Želene izide je sogovornica v sodelovanju s staršema otroka in v sodelovanju s strokovnimi delavkami centra za socialno delo dosegla, in sicer sama na podlagi ciljev, ki smo jih zastavili v okviru socialnovarstvene storitve pomoč družini za dom.

Starša sta z otrokom ponovno vzpostavila vez v okviru stikov pod nadzorom. Imata dom, bivata v bivalni prikolici in aktivno iščeta primerno bivališče, kjer bi lahko bivala z otrokom. Stiki otroka in staršev potekajo na domu otrokovih staršev od ponedeljka do petka.

V soustvarjanju željenih izidov sem se dotaknila vprašanja nameščanja otrok v primeru, da ti iz različnih razlogov ne morejo živeti v matični družini. Skozi literaturo, ki sem jo zbirala s pomočjo sodelavke, ki pozna področje rejništva, sem naletela na "Čepovanski projekt", katerega ja zasnoval Bogdan Žorž v devetdesetih letih 20. stoletja. Projekt temelji na kratkotrajni izvendružinski obravnavi, zasnovan je k rešitvi usmerjenemu delu z otroki, ki se soočajo s težavami pri odraščanju. Sprašujem se, kako to, da je takšen projekt, ki je otroku kljub temu,

da je živel v okviru institucije, omogočal celostno obravnavo, sodelovanje z matično družino, z novo razširjeno družino, dom, ognjišče, kjer se je otrok lahko ob njem ogrel 24 ur na dan, saj sta zakonca Žorž živila z otroki v "mladinskem domu Čepovan", odšel v pozabo (Žorž, 1997).

V družini otroka so se zgodili majhni koraki k spremembi, ki so in bodo pomembno vplivali na njen odnos z otrokom, družino in na odnos, ki ga ima ta s skupnostjo. Starša sta še vedno vključena v proces pomoči na centru za socialno delo. Še vedno nista našla stanovanja. Živita v neprimernih bivalnih prostorih, v bivalni prikolici, brez vode in elektrike. Pri osnovnem preživetju za vsakdan jima stojijo ob strani določeni pripadniki romske skupnosti, ki bivajo v bližini njune prikolice v enem od romskih naselij. Sistem pomoči je glede stanovanjskega vprašanja odpovedal. Obstaja manko nastanitvenih kapacitet v občini Kočevje, na splošno. Kultura revščine pa pripadniku romske skupnosti dodatno onemogoča pridobitev bivalne enote zaradi strahu pred neplačevanjem položnic in poškodovanja lastnine potencialnega lastnika stanovanja.

Vsi sogovorniki v procesu soustvarjanja zelenih izidov so odraščali v revščini. V času odraščanja ni bilo socialnih transferjev. Vsi člani družine pričajo o travmatičnih izkušnjah, zaznamovanosti s strani večinskega prebivalstva v času odraščanja, spominjajo se revščine, v kateri so rasli, in neodzivnosti staršev na njihove potrebe. Vsakdanje življenje, ki večinoma ni omogočalo zadovoljitve osnovnih življenjskih potreb, je pomembno vplivalo na odnos posameznika do sebe, pomembnega drugega in do skupnosti, saj je v svojem življenju le malokdo doživel trenutek varnosti in zaupanja, trenutek, ki je ključen za spremembo.

Za zmanjšanje revščine pripadnikov romske skupnosti in posledično zagotavljanje osnovnih človekovih potreb, ki bi posamezniku omogočile socialno varnost, bi bila človekoljubna rešitev uvedba univerzalnega temeljnega dohodka na ravni države (Dragoš, 2019).

Torej univerzalni prejemek za vse državljane, da bi vsi imeli enake možnosti, da bi se prenehalo nenehno etiketiranje ljudi, ki prejemajo redno denarno socialno pomoč.

Velik problem predstavlja manko stanovanj za družine. Namreč številne družine se stiskajo v majhnih prostorih, otroci nimajo prostora za igranje, učenje. Nujno je treba urediti stanovanjsko vprašanje pripadnikov romske skupnosti.

Pomembno vlogo pri premagovanju revščine in samoaktualizaciji v skupnosti bi pripomogli različni projekti kot so: postavitve učne baze v vsakem romskem naselju v občini Kočevje, kjer bi potekale različne delavnice, na temo pridobitve socialnih veščin za vsakdanje življenje v družini, v skupnosti. Projekti urejanja okolice, možnost zaposlitve pripadnikov romske skupnosti v okviru opravljanja različnih del v naravi, ki si jih pripadniki romske

skupnosti želijo opravljati in bi jih zmogli opravljati. Naša soodgovornost v procesu soustvarjanja zelenih izidov je, da jih naučimo veščin za vsakdanje življenje.

Povečal se bo občutek varnosti pri ljudeh. Postali bodo vedno bolj sodelovalni, povezani v skupnosti, kar bi pri posamezniku okrepilo občutek pripadnosti, povezanosti. Imeli bodo temelje, na katerih lahko pogumno gradijo z majhnimi koraki k spremembam, ki si jih želijo, in zadovoljijo lastne potrebe višje na lestvici, da bi bili bližje sebi, da bi lahko prišli k sebi domov.

9 Literatura

1. Ajduković, M., & Radočaj, T. (2008). Pravo djeteta na život u obitelji. Pridobljeno 24. 2. 2021 <https://www.unicef.org/croatia/media/616/file/Pravo%20djeteta%20na%20%C5%BEivot%20u%20obitelji.pdf>
2. Berg, I. K., & Miller, S. D. (2020). *K rešitvi usmerjena psihoterapija: kako pomagati zasvojenim z alkoholom*. Ljubljana: UMco.
3. Čačinovič Vogričič, G. & Mešl, N. (2020). *Socialno delo z družino: soustvarjanje zelenih izidov in družinske razvidnosti*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
4. Dragoš, S. (ur.). (2019). *Enostavna ideja: univerzalni temeljni dohodek*. Ljubljana, Fakulteta za socialno delo.
5. Družinski zakonik (DZ) (2017). Ur. l. RS 9.
6. Erzar T., & Erzar Kompan, K. (2011). *Teorija navezanosti*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.
7. Haralambos, M., & Holborn, M. (2005). *Sociologija: teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.
8. Kodele, T., & Mešl, N. (ur.) (2016a). *Družine s številnimi izzivi: Soustvarjanje pomoči v skupnosti*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
9. Mesec, B. (1998). *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
10. Mešl, N., & Drobnič Radobuljac, M. (2019). Otrok z izkušnjo travme v postopkih zaščite. V V. Leskošek, Kodele, T., & Mešl, N. (ur.), *Zaščita otrok pred nasiljem in zanemarjanjem v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
11. Mešl, N., & Kodele, T. (2016b). Sodelovalni procesi socialnega dela z družino v skupnosti: krepitev odpornosti družin s številnimi izzivi. V N. Mešl, & T. Kodele (ur.), *Družine s številnimi izzivi: Soustvarjanje pomoči v skupnosti* (str. 41–64). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
12. Miklavčič, M. (2014). *Ogenj, rit in kače niso za igrače*. Žiri: Jutri.
13. Oražem, M. (2017). *Suzana je primer dobre prakse*. Pridobljeno 2. 2. 2021 s <http://www.lukocevske.si/suzana-je-primer-dobre-prakse/>
14. Pravilnik o standardih in normativih socialnovarstvenih storitev (2010). Ur. l. RS 45/2010.
15. Puhar, A. (2004). *Prvotno besedilo življenja*. Ljubljana: Studia Humanitaris.
16. Rebula, A. (2016). *Globine, ki so nas rodile*. Celovec: Mohorjeva družba.
17. Rebula, A. (2011). Vera vase in veličina. Pridobljeno 12. 2. 2021 s <https://www.alenkarebula.com/verzi-in-misli/vera-vase-in-velicina.html>

18. Varuh človekovih pravic. (2018). Splošna deklaracija človekovih pravic. Pridobljeno 9. 2. 2021 s <https://www.varuh-rs.si/pravni-temelji-cp/ozn-organizacija-zdruzenih-narodov/splosna-deklaracija-clovekovih-pravic/>
19. Zaviršek, D., Djokovič, N., Radešić, L., Meden, K., Đogić, K., & Kožman, M. (2019). *Romske družine: priročnik za razumevanje etične prakse v socialnem delu in drugih pomagajočih poklicih v podporo slovenskim Rominjam in Romom*. Ljubljana: Društvo Mozaik.
20. Zupančič, J. (2014). *Romi in romska naselja v Sloveniji*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
21. Žorž, B. (1997). *Stiska je lahko tudi izziv: kratkotrajna izvendružinska obravnava*. Nova Gorica: Educa.

10 Priloge

10.1 Priloga A: Dnevniški zapis

DNEVNIŠKI ZAPIS – SPREMLJANJE DELA V IZVIRNEM DELOVNEM PROJEKTU POMOČI

	Opis/ocena	Opombe
A. Obrazec izpolnjeval/-a		
B. Zap. št. srečanja		
C. Datum		
D. Trajanje (od – do)		
E. Udeleženci		

V spodnjo tabelo vnesite opise za vsako posamezno fazo pogovora in koncepte, ki ste jih uporabili skozi celoten pogovor. Poskusite zapisati tako, da je razviden proces dela, pri pomembnih premikih čim bolj konkretno prikažite s primeri, kako je pogovor potekal (lahko zapišete značilne besede, izsek dvogovora ipd.).

FAZE POGOVORA:
<i>Opredelitev problema in želenih izidov</i> (kaj je problem, kaj so želeni izidi in kako smo jih soustvarili):
<i>Načrt pomoči in dogovori za naprej</i> (kdo, kaj, kdaj):
UPORABLJENI KONCEPTI SKOZI CELOTEN POGOVOR:
<i>Perspektiva moči</i> (osredotočenost na možnosti, uresničljivo, na dobre prakse, na močna področja):
<i>Soustvarjanje/etika udeležенosti</i> (prispevek, udeležенost posameznika):
<i>Povzetek tem, ki se umeščajo v drugo raven socialnega dela z družino:</i>
Osebná refleksija:
<i>a) Kaj bi sedaj, ko pogledam na proces sodelovanja z družino, naredil/-a drugače? (Kaj bi jaz, če bi bil/-a na mestu socialnega delavca/socialne delavke, ki je vodil/-a pogovor z družino, naredil/-a drugače?) K čemu bi to prispevalo?</i>
<i>b) Osebná doživljanja, misli, dileme, vprašanja:</i>